

Marksizm ve Din

Alan Woods

www.marksist.com

İÇİNDEKİLER

Marksistler ne isterler.....	3
Felsefi materyalizm ve bilim.....	3
Ölümünden sonra yaşam?	4
Karamsar sonuç?	6
Hristiyanlığın kökenleri	10
Hristiyanlık ve Komünizm.....	12
Günahlar nasıl affedilir... ve nasıl para kazanılır.....	13
Din ve devrim	15
İngiliz ve Fransız Devrimleri	16
Kilise ve sosyalizm	17
Günümüzde Kilise	19
Din üzerine Lenin	21
Dinin geleceği	22
Alternatif bir yaşam?.....	24
Din ve kapitalizmin krizi.....	24
Kendine yabancılaşmış insanlık	26
Bu dünyada cennet için!.....	27

Londra, 22 Temmuz 2001

Marksizm ve Din

Marksistler ne isterler

Marksistlerin amacı toplumun sosyalist dönüşümü için ulusal ve uluslararası ölçekte mücadele vermektir. Bizler, kapitalizmin uzun zaman önce tarihsel olarak ömrünü tükettiğine ve korkunç derecede baskıcı, adaletsiz ve insanlık dışı bir sisteme dönüştüğüne inanıyoruz. Sömürünün sona ermesi ve akılcı ve demokratik bir üretim planına dayanan uyumlu bir sosyalist dünya düzeninin yaratılması, kadın ve erkeklerin birbirleriyle insani ilişkiler kuracakları yeni ve daha yüksek bir toplum biçiminin yaratılmasında ilk adım olacaktır.

Bizler, dünyadaki milyonlarca insan için tarifsiz bir sefalet, hastalık, zulüm ve ölüm anlamına gelen böyle bir sisteme karşı mücadeleyi desteklemenin, insancıl olan herkesin görevi olduğuna inanıyoruz. Milliyetine, derisinin rengine ya da dinsel inançlarına bakmaksızın her ilerici insanın mücadeleye katılmasını içtenlikle kabul ederiz. Marksistlerle Hristiyanlar, Müslümanlar ve diğer gruplar arasında bir diyalog fırsatını da memnuniyetle karşılıyoruz.

Fakat etkin bir şekilde mücadele etmek için, başarıyı garantileyecek ciddi bir program, politika ve perspektifin oluşturulması zorunludur. Bizler sadece Marksizmin (bilimsel sosyalizmin) böyle bir perspektif sunacağına inanıyoruz.

Din sorunu karmaşık bir sorundur ve birçok farklı noktadan yaklaşılabılır: tarihi, felsefi, politik vs. Marksizm bir felsefe olarak başladı: diyalektik materyalizm. Bu felsefenin çok güzel bir açıklaması, Engels'in *Anti-Dühring* ve *Ludwig Feuerbach* gibi eserlerinde bulunabilir. *Aklın İsyanı – Marksist Felsefe ve Modern Bilim*, aynı fikirlerin kapsamlı bir modern açıklamasını sunmaktadır. Bu, Marksizmin din konusundaki felsefi tutumunun izahı için bir başlangıç noktasıdır.

Felsefi materyalizm ve bilim

Marksistler, herhangi bir doğüstü varlığın veya doğa dışında ya da “üstünde” herhangi bir şeyin mevcudiyetini reddeden felsefi materyalizme dayanırlar. Aslında yaşam ve evren için bu türden bir açıklamaya gerek yoktur, özellikle de günümüzde. Doğa kendi açıklamalarını sağlıyor, hem de büyük bir bollukla.

Bilim, insanın –tıpkı diğer türler gibi– milyonlarca yılda geliştiğini ve yaşamın kendisinin inorganik maddelerden evrildiğini ispatlamış durumda. Merkezi sinir sistemi olmadan beyin olamaz ve maddi vücut, kan, kemik, kaslar vb. olmadan merkezi sinir sistemi olamaz. Vücut da maddi çevreden elde edilen yiyeceklerle ayakta kalmak zorundadır. İnsan genom projesindeki en son genetik keşifler, materyalist bakış açısı için çürütülemez deliller sağlamıştır.

Bunca zaman gizli kalmış olan genomun uzun ve karmaşık tarihinin ortaya çıkması, insan doğası ve yaratılış süreci konusunda tartışmalara yol açtı. Amerikalı öğrencilere Tanrının dünyayı altı günde yarattığını, erkeğin topraktan yaratıldığını ve ilk kadının erkeğin kaburga kemiklerinden yapıldığını öğretmek isteyen ABD'deki Yaratılışçı hareket, yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında, Darwin'in görüşlerine akıl almaz biçimde meydan okuyor.

En son keşifler, nihayetinde Yaratılışçılık zırvasının asılsızlığını göstererek, her türün ayrı ayrı yaratıldığı ve ebedi ruhuyla İnsanın Tanrıya övgüler düzmek için özel-

likle yaratıldığı görüşünü etraflı biçimde yıktı. İnsanların hiç de biricik yaratıklar olmadığı şimdi açıkça ispatlanmış durumda. İnsan genom projesinin sonuçları, genlerimizin diğer türlerle ortak olduğunu, eski genlerin kimliğimizin oluşumuna yardımcı olduğunu kesin biçimde gösterdi. İnsanlar sisli zamanlara dek uzanan diğer türlerle aynı genleri paylaşıyorlar. Aslında, bu ortak genetik mirasın küçük bir parçasının izi, bakteri gibi ilkel organizmalara dek sürülebilir. Birçok durumda insanlar, farelerle, sıçanlarla, kedilerle, köpeklerle ve hatta meyve sinekleriyle tamamen aynı genlere sahipler. Gerçekten de bilim adamları şu anda insanların bakterilerle paylaştıkları 200 geni bulmuş durumdalar. Böylece, evrimin nihai kanıtı da esash bir biçimde saptanmış oldu. Hiçbir ilahi müdahale gerekmiyor.

Ölümden sonra yaşam?

Öyleyse, tüm bu bilimsel gelişmelere rağmen, niye hâlâ din milyonlarca insanın zihnini pençesinde tutuyor? Din, insanlara ölümden sonra bir yaşam avuntusu sunar. Felsefi materyalizm böyle bir şeyin olabilirliğini reddeder. Akıl, fikirler, ruh; tüm bunlar belli bir tarzda örgütlenmiş maddenin ürünüdür. Organik yaşam belli bir aşamada inorganik yaşamdan çıkmıştır, tıpkı basit yaşam formlarının –bakteri, tek hücreli organizmalar vb.– omurga, merkezi sinir sistemi ve beyin içeren daha karmaşık yaşam formlarına evrilmesi gibi.

Sonsuza kadar yaşama arzusu en azından uygarlık kadar eskidir, belki daha da eski. Varlığımızda, “ben” bir gün yok olacağım fikrine direnen bir şeyler var. Ve şüphesiz, bu harika dünyanın güneşini ve çiçeklerini, yüzümde hissettiğim rüzgârı, suyun sesini, sevdiklerimi sonsuza dek terk etme –sonu olmayan bir hiçlik alemine girme– fikrine katlanmak, hatta bunu anlamak çok zordur. Bu yüzden eskiden beri insanlar, içinde bir parçamızın yaşamaya devam edeceğine inanılan maddi olmayan bir ruhani dünya ile hayali bir yakınlık arayışı içinde olmuşlardır. Bu gerçekten Hristiyanlığın en güçlü ve kalıcı mesajlarından biriydi: “Ölümden sonra da yaşayabilirim.”

Sorun şudur: günümüz toplumunda birçok kadın ve erkeğin sürdürdüğü hayat öylesine zor, öylesine katlanılmaz ve en azından öylesine anlamsızdır ki, ölümden sonra yaşam fikri bu hayata bir anlam katmanın tek yolu gibi görünmektedir. Bu çok önemli soruna sonra tekrar geleceğiz. Ama bu arada, ölümden sonra yaşam fikrinin kesin anlamını analiz edelim. Bu fikir ciddi bir analize tâbi tutulduğu anda küllere karışacaktır.

Sorun uzun süre önce anlaşılmıştı. Neo-Platonist Yunan Filozoflarından Plotinus, ölümsüzlük hakkında şöyle diyordu: “o konuşulmazdır, zira eğer ondan herhangi bir şekilde söz ederseniz onu tekilleştirirsiniz.” Aynı fikir ruha ilişkin Hint yazılarında da bulunur: “Özbenliğin, No, No (neti, neti) ile tarif edilmesi gerekir. O anlaşılmazdır, zira O anlaşılamaz.” (Bakınız A.C.Bouquet, *Comparative Religion [Karşılaştırmalı Din]*, s.162). Bu nedenle, filozoflar ve ilahiyatçılar için ruh, Hegel’in söyleyebileceği gibi, “tüm ineklerin siyah görüldüğü bir gece”den ibarettir. Fakat günlük yaşamda eğitimsiz insanlar yine de ruh ve ölümden sonra yaşam konusunda kendilerinden emin konuşurlar. Onlar bunu sanki uykudan uyanmak, uzun süredir ayrı kaldıkları sevdikleriyle mutlu bir şekilde kavuşmak ve sonra da sonsuza kadar mutlu yaşamak gibi hayal ederler.

kontrol ettikleri bir yerde, doğaüstülüğe yer var mıdır? Mezarın ötesindeki hayali bir yaşama karşı duyulan istegın yerine, insanlar tüm enerjilerini bu hayatı olabildiğince güzel ve tatminkâr yapmaya yoğunlaştıracaklar. Sosyalizmin içsel anlamı budur: *potansiyel olarak var olanı gerçek kılmak*.

İnsan toplumunun bu üst aşamasında, kadınlar ve erkekler kendilerini hak ettikleri doruklara yükseltecekler, dünyamızı yoksulluktan, nefretten ve adaletsizlikten temizleyeceklerdir. Gezeganimizi yeniden doğal görkemine kavuşturacaklar, nehirler, denizler, şelaleler yine berrak olacak ve hayatın tüm çeşitliliği korunup üzerine titrenecektir. Tıka basa dolmuş şehirler yıkılacak ve insanların çevrelerine bol bol verecekleri sanatsal yaratıcılıkla ve özenle yeniden inşa edilecektir. Okyanusların derinlikleri keşfedilecek ve içlerindeki tüm sırlar açığa çıkacaktır. Ve son olarak, ellerimizi göklere uzatacağız; ama dualarda değil, insanoğlunu galaksimizin en dış kısımlarına ve belki daha da öteye götürecek uzay gemilerinde. Kadınlar ve erkekler, herhangi bir ruhun yardımı olmadan, kendi çabalarımız ve kaynaklarımızla ulaşabileceğimiz insanlığın bu sınırsız ilerlemesinin tadını çıkarırken, dine başvurmak için neden kalacak mı? İnsanlar artık ihtiyaç duymadıklarını anladıkları ölçüde eski düşüncelerini terk edecekler.

İncil’de, tıpkı Korintlululara yazılan mektuplardaki gibi, büyük bilgelik sözleri bulunur: “Çocukken çocuk gibi konuştum, çocuk gibi anladım, çocuk gibi düşündüm. Adam olduğumda çocukça şeyleri bir kenara bıraktım.” Türümüzün gelişimiyle aynı. İnsan sonunda kendi kaderini çizdiğinde, iki ayağı üzerinde durabildiğinde ve hayatını doya doya yaşadığında, artık daha fazla din desteğine, dua edilen doğaüstü bir varlığa ya da başka bir dünyada sahte yaşam avuntusuna ihtiyaç duymayacak. O an geldiğinde insanlık, dinden, yetişkin insanların çocuklukta çok sevdiği ama artık yararlı olmaktan çıkmış peri masallarından vazgeçtikleri kolaylıkta vazgeçecek.

Ruhun maddi olmadığı farz edilir. Peki maddenin olmadığı yaşam nedir? Fiziksel vücudun yok olması, bireyin hayatının sona ermesi anlamına gelir. Doğrudur, vücudumuzu meydana getiren tek tek trilyonlarca atom ortadan kaybolmaz, farklı kombinasyonlarda tekrar ortaya çıkar. Bu anlamda hepimiz ölümsüzüz, çünkü madde ne yaratılabilir ne de yok edilebilir. Bilindiği gibi, hiçbir fiziksel varlık olmamasına rağmen insan sesleri duyduklarını savunan ruhçular var. Bunun cevabı çok basit: eğer insan sesi varsa mutlaka *ses telleri* de olmalı, aksi takdirde insan sesinin ne olduğunu bilmeyiz! İsteddiğiniz şekilde deneyin, *insani yaşam etkinliğimizin* belirtilerinden bir tekini bile maddi bedenden ayıramazsınız.

“Ölümünden sonra yaşam” yaygın fikri, aşağı yukarı yeryüzünde sürdüğümüz yaşamın bir devamıdır (çünkü başka türlüşünü bilmemiz mümkün değil). Ruh bedenden ayrıldıktan sonra, görünüşe göre, mucizevi biçimde sevdiklerimizle bir araya geldiğimiz güzel bir yerde, hastalık ve yaşlanmanın olmadığı, ebedi neşle dolu bir hayatta “uyanır”. Bunun imkânsız olduğunu görmek için soruyu somut sormak yeterlidir. Eğer hayatı yaşamaya değer kılan tüm şeyleri, iyi yemekler yemeyi, iyi şaraplar (veya İngilizler için güzel demli bir bardak çay) içmeyi, şarkı söylemeyi, dans etmeyi, kucaklaşmayı, sevmeyi vb. düşünürsek, tüm bu aktivitelerin ayrılmaz biçimde vücutla ve onun fiziksel özellikleriyle bağlantılı olduğu derhal aşikâr olacaktır. Konuşmak, okumak, yazmak ve düşünmek gibi daha beyinsel uğraşlar da, aynı şekilde vücut organlarımıza bağlıdır. Aynı şey nefes almak için ya da diğer herhangi bir faaliyet için de doğrudur, ki biz bunların toplamına *hayat* diyoruz.

Aslında, hiçbir acı ve ıstırapın bulunmadığı bir var oluş, insanoğlu için çekilmez olurdu. Her şeyin beyaz olduğu bir dünya, her şeyin siyah olduğu bir dünya ile gerçekte aynıdır. Salt tıbbi açıdan bakıldığında, acı önemli bir işleve sahiptir. Acı yalnızca kötü bir şey değildir, aslında vücudun işlerin iyi gitmediğine dair bir uyarıdır. Acı insanlık durumunun bir parçasıdır. Yalnızca bu da değil: Acı ve zevk diyalektik olarak birbirleriyle ilişkilidir. *Acı yoksa zevk de olamaz*. Don Kişot, Sanço Panza’ya en iyi sosun açıklık olduğunu anlatıyordu. Keza yorucu bir çalışma döneminden sonra çok daha iyi dinleniriz.

Aynı şekilde, ölüm hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Yaşam, ölüm olmadan kavranamaz. Doğduğumuz anda ölmeye başlarız, aslında hayatı ve insan gelişimini oluşturan şey trilyonlarca hücrenin ölmesi ve trilyonlarca yeni hücre ile yer değiştirmesidir. Ölüm olmasaydı hayat olmazdı, büyüme olmazdı, değişim olmazdı, gelişme olmazdı. Bu yüzden yaşamdan ölümü def etme girişimi –eğer bu iki şey birbirinden ayrılabilseydi– mutlak bir sabitlik, değişmezlik, statik denge durumuna ulaşmaktır. Fakat bu yalnızca ölümün bir başka adıdır. Değişim ve hareket olmadan yaşam olamaz.

Peki başka bir yaşama inanmanın ne zararı olabilir? Pek bir zararı yok gibi görünebilir. Ama insanları yanlış eğitmek ve onları, hayatlarını bir yanılsama etrafında inşa etmeleri için teşvik etmek, arzu edilir bir şey midir? Dünyayı ve kendimizi değiştirmek için gerekli bilgiyi, tüm yanılsamaları ardımızda bıraktığımız ve dünyayı ve kendimizi gerçekte olduğumuz gibi gördüğümüz ölçüde elde edebiliriz.

Bireyler olarak bizim ne olduğumuz, maddi bedenlerimiz ile yakından alâkalıdır ve bunlardan ayrı ve bunların dışında bir varlığa sahip değildir. Bizler doğarız, yaşarız ve ölürüz, tıpkı evrendeki diğer tüm canlı organizmalar gibi. Her nesil kendi yaşa-

mını sürmek ve sonra bizim yerimizi alması mukadder olan yeni nesillere yolu açmak zorundadır. Ölümsüzlük özlemi, sonsuza kadar yaşama hakkı tasavvuru, temelde bencilce ve gerçekdışıdır. Varolmayan “öteki dünya” için zamanını boşa harcamaktansa, bu dünyayı yaşanacak bir yer haline getirmek için çaba harcamak gerekir. Çünkü bu dünyaya doğmuş insanların büyük çoğunluğu için, sorun ölümden sonra yaşamın olup olmadığı değil, aksine ölümden önce yaşamın olup olmadığıdır.

Bu yaşamın hızla uçup gittiğini ve bizim ve sevdiklerimizin daima burada olmayacağımızı bilmek, bir umutsuzluk nedeni olmaktan çok, bizlere tutkulu bir yaşam sevgisi ve her şeyi daha iyi yapma arzusu aşılamalıdır. Her çiçeğin solmak için doğduğunu ve bir anlamda açmanın geçiciliğinin ona trajik bir güzellik verdiğini bilmekteyiz. Fakat doğanın her ilkbaharda yeniden canlandığını, yaşayan her şeyin özü olan doğum ve ölüm sonsuz döngüsünün yaşama acı-tatlı tadını veren şey olduğunu, komedi ve trajedinin, kahkaha ve gözyaşlarının yaşamı insani duyguların zengin mozaïği haline getirdiğini de biliyoruz. Bu bizim insan olarak kaçamayacağımız kaderimiz. Çünkü bizler tanrı değil insanız ve insanlık durumumuzu kabul etmeliyiz. Tanrılar karşısında dezavantajlarımız var, bizler ölümlüyüz. Ama onlar karşısında avantajlarımız da var; onlar sadece bedensiz hayal ürünleriyken, bizler etimizle kanımızla gerçekten varız.

Karamsar sonuç?

Felsefe olarak materyalizm uzun ve onurlu bir geçmişe sahiptir. Eski Yunan İyon filozofları tümüyle materyalistti. Platon’a göre bu filozofların en dikkate değer ve Peracles’in hocası Anaksagoras ateistlikle suçlandı. Protagoras (M.Ö. 415) bir sofistin alışılmış ironisiyle şunu söyler: “Tanrılar konusunda, onların varlığı, yokluğu veya ne biçimde oldukları bilgisine erişemedim; zira pek çok şey bu bilgiye erişmeyi engelliyor, hem konunun karanlık olması hem de insan yaşamının kısıllığı.” (aktaran: A.C. Bouquet, *Comparative Religion*, s.105-6). Çağdaşı Diagoras biraz daha ileri gitti. Birisi onun dikkatini bir gemi kazasından kurtulanların minnettarlık için dikdikleri adak tabletlerine çektiğinde, şu şekilde cevap verdi: “Boğulanlar tablet dikmedi.”

Materyalist anlayış, hayata karamsar veya nihilist bir bakış anlamına mı geliyor? Aksine. Yeryüzünde tam ve tatminkâr bir yaşamın ilk koşulu, şeylerin aslına uygun bir bakış açısını benimsemektir. Şimdiye kadar ortaya konmuş yaşama dair en yüce ve en insancıl görüşlerden biri, antik dönemin dahisi Epiküros’un felsefesidir. Epiküros, Demokritos ve Leukippos ile beraber dünyanın atomlardan oluştuğunu keşfetmişti. Kilise tarafından hatırasına yüzyıllarca kara çalınan Epiküros (M.Ö. 341-270), insanlığın korku belâsından, özellikle de ölüm korkusundan kurtulmasını dile-di. Neşeli ve iyimser bir hayat görüşü vardı. Öldüğü gün dikkate değer bir laf etti: “Ölmek için güzel bir gün.”

Herkesin içinde yer alacağı büyük bir milletler topluluğu tarzında bir evrensel kardeşlik vaazı veren Stoacılar, evren yok edilemez olduğu için, bireyler olarak değil ama tüm insanların ruhlarının ölümden kurtulacağına inanıyorlardı. Fakat, doğanın akışı ve yapısından gelen şeyler dışında bize bir şey olamayacağı için ölümden korkulmasına gerek yoktur. İlk olarak “tüm insanlar özgürdür” diyen, bir Stoacıdır. Epektetus ve Marcus Aurelius’un yazıları sayesinde, Stoacılığın Hristiyanlık üzerin-

zihniyetini sadece daha üst düzeyde tekrarlayan ekonomi tahminçileri ve borsa sim-sarları arasında da bulunur. İncil’de, açlar doyar, körler görür, topallar yürür... –hepsi de tanrısal mucizeler aracılığıyla. Günümüzde böyle mucizelerin olması için doğaüstü unsurların aracılığına ihtiyaç duymuyoruz. Modern bilimin ve teknolojinin başarıları böyle şeyleri yapmamıza zaten izin veriyor. Bunların bu gezegen üzerindeki her kadın, erkek ve çocuğa ulaşmasını engelleyen tek şey, üretim araçlarının özel mülkiyetinin ve kâr sisteminin dayattığı yapay baskılardır.

Kadınlar ve erkekler kendi hayatlarını kontrol edebildikleri ve kendilerini özgür insanlar olarak geliştirebildikleri ölçüde, Marksistler dine –yani ölümden sonraki bir hayatta teselli arayışına– olan ilginin kendi doğallığı içinde zayıflayacağına inanırlar. Elbette inananlar bu öngörüye katılmayacaklardır. Zaman kimin haklı olduğunu gösterecek. Bu arada, bu konulardaki fikir ayrılıkları, adaletsizliğe karşı savaşıma katılmak isteyen tüm namuslu Hristiyanların, Hinduların, Yahudilerin ya da Müslümanların, yeni ve daha iyi bir dünya için mücadele eden Marksistlerle el ele vermesine engel olmamalıdır.

Bu dünyada cennet için!

“Her şeye yeniden başlasaydım, [...] şu ya da bu hatayı yapmaktan kaçınırdım, ama hayatımın ana istikameti değişmeden kalırdı. Bir proleter devrimci, bir Marksist, bir diyalektik materyalist ve bundan dolayı uzlaşmaz bir ateist olarak öleceğim. İnsanlığın komünist geleceğine inancım daha az ateşli değil, doğrusu bugün gençlik günlerimdekinden daha da sağlam. İnsana ve onun geleceğine inancım şimdi bile bana hiçbir din tarafından verilemeyecek bir direnme gücü veriyor.” (L. Trotsky, *Stalin*, NY 1967, s.54)

Metafizik kitabında Aristo, ancak yaşamsal ihtiyaçlar temin edildiğinde insan felsefe yapmaya başlar diyerek mükemmel bir yorumda bulunuyordu. Sosyalizm, insanların maddi şeylere olan eski onur kırıcı bağımlılığını bertaraf ederek, düşünce ve davranış tarzımızda radikal bir değişimin temelini oluşturacaktır. Troçki sınıfsız bir toplumda yaşanacaklara ilişkin şu öngöründe bulunuyor:

“Sosyalizmde, dayanışma toplumun temeli olacaktır. ... Bugün biz devrimcilerin, adını anmaktan kaygı duyduğu tüm duygular –bunlar ikiyüzlülük ve bayağılıkla o denli yıpranmışlardır ki–, örneğin, çıkar gözetmeyen dostluk, komşularını sevmek, duygudaşlık, sosyalist şiirin içinde güçlü bir yankı bulacaktır.” (Troçki, *Edebiyat ve Devrim*, “Devrimci Sanat ve Sosyalist Sanat”)

Sınıf baskısının ve köleliğin zincirleri, sadece maddi değil psikolojik ve ruhsaldır da. Kapitalizmin yok edilmesinden sonra da bu köleliğin psikolojik ve moral izlerini yok etmek zaman alacaktır. Tüm yaşamları kölelik ruhu içinde şekillenmiş kadınlar ve erkekler, zihinlerini ve ruhlarını eski önyargılardan hemen kurtaramayacaklardır. Fakat sosyal ve maddi koşullar bir kez kadınların ve erkeklerin gerçek insani ilişkiler kurmasına izin verdikçe, davranışları ve düşünce tarzları benzer şekilde dönüşecektir. O gün geldiğinde, insanların polise –ne maddi ne de ruhani türden– ihtiyaçları olmayacaktır.

Gerçekten çok kavrayışlı filozoflar olan eski Yunan Sofistleri, “insan her şeyin ölçüsüdür” diyorlardı. Sınıfsız bir toplumda durum gerçekten bu olacaktır. Ama kadınların ve erkeklerin kendi hayatlarını ve kaderlerini gerçekten tümüyle bilinçli biçimde

“kültürlü” devletlerde dahi. Eğer işçi sınıfı toplumu değiştirmeyi başaramazsa, geçmişin tüm kazanımları tehlikeye düşecek ve gelecek insan uygarlığı artık garanti altında olmayacaktır.

Kapitalizmin bütün dünyayı uğrattığı yıkım, sayısız canavarlıklar üretmiştir. Buna ma döneminde kapitalizm, en geri türden dinsel ve mistik eğilimlere de yol açmıştır. Dinin gerici rolü Afganistan’dan Kuzey İrlanda’ya tüm dünyada görülebilir. Her tarafta tehlikeli köktendincilik canavarını görmekteyiz: sadece İslami köktendinciliği değil, Hristiyan, Yahudi ve Hindu köktendinciliğini de. Kardeşçe sevgi ve umut mesajı, umutsuzluğun, nefretin ve karşılıklı kıyımın alevlerine dönüştürülmekte. Bu yoldan gidildiğinde, barbarlık dışında, kültürün ve insan uygarlığının yok oluşu dışında hiçbir şey mümkün değildir.

Olaylara yüzeysel bakan gözlemcilerin savunmaya çalıştıklarının aksine, bu korkunçlukların sebebi, dinin kendisinden ziyade, tüm ülkeleri ve toplumları harap eden ve yerine hiçbir şey koymadan aile ve toplumun dokusunu tahrip eden kapitalizmin ve emperyalizmin suçlarıdır. Gelecekte korkan ve mevcut durumdan umutsuzluğa kapılan insanlar, var olmayan bir geçmişe ait sözde “ebedi hakikatler”de teselli arıyorlar. Köktendinciliğin yükselişi, insanları ümitsizliğe ve çılgınlığa sürükleyen kapitalist toplumun çıkışsızlığının somut bir ifadesidir yalnızca. Fakat İran ve Afganistan’da gördüğümüz gibi, yeryüzünde dinsel cennet vaatleri, kabûsla sonlanan boş bir rüyadan ibarettir.

Din bugün dünyada olan hiçbir şeyi açıklayamaz. Aslında onun rolü açıklama değil aksine sadece kitleleri hayallerle avutmak ve yaralarına boş vaat merhemi sürmektir. Ama kişi hayallerden daima uyanır ve hatta en güzel merhemnin etkisi bile eskisinden daha keskin acı bırakarak kısa sürede yavaş yavaş kaybolur. Eğer ihtiyaç duyulan şey gerçek bir bilinç, evrene ve onun içindeki yerimize bilimsel bir bakış ise, din bir yanlış bilinçtir. İnsanlar olarak özgürlüğümüzü kazanmanın ön koşulu, hayallerden köklü bir şekilde kopmak ve açık kalplilikle, hem dünyayı hem de kendimizi, olduğu gibi, yani bu yeryüzünde insanlara yaraşır bir yaşam için çaba harcayan ölümlü kadınlar ve erkekler olarak görmektir.

Kendine yabancılaşmış insanlık

Çok eski dönemlerden bu yana, erkekler (ve daha çok da kadınlar) kölelik ruhu ile eğitilmiştir. Bizlere, zayıf ve güçsüz olduğumuzu, ne yaparsak yapalım bunun değişmeyeceğini, “insanın niyet edeceği ama Tanrının takdiri edeceği”ni düşünmemiz öğretilmiştir. Egemen fikir bir tür kaderciliktir. Buna göre yüz yüze geldiğimiz büyük sorunlar karşısında hiçbir şey yapılamaz. Bu kaderci kabullenme, yerleşik düşünceye kölece tapınma anlayışı, tüm dinlere derinlemesine sinmiştir. Hristiyan eğer yüzüne vurulursa diğer yanağını çevirmesi tavsiye edilir, İslam kelimesi “itaat” anlamına gelir ve Eski Ahit’in peygamberleri bize “her şeyin bir hiç” olduğunu temin eder. Bu iktidarsızlık anlayışından, biz hiçbir şeyken kendisi her şey olan bir Yüce Varlık ihtiyacı çıkar. İnsan fanidir; Tanrı ölümsüz. İnsan zayıftır; Tanrı güçlü. İnsan evrenin sırları karşısında cahildir; Tanrı her şeyi bilir, vs.

İnsanoğlunun kurtuluş için göklere bakması gerektiği inancı, mucizelere inanmaya yol açar. Bu hiç de eğitimsiz sınıflarla sınırlı değildir. Batıl inançlarla dolu benzer bir düşünce tarzı, bir eliyle zar atarken diğer elinde tavşan ayağı tutan bir kumarbazın

de büyük etkileri olmuştur. Yine de Stoacılar tanrıya hiçbir şekilde gerçekten inanmadılar (*theos* kelimesini kullanıyorlardı, ama Hristiyanlığın Tanrısından tümüyle farklı bir anlamda) ve bilge adamın Zeus’a denk olduğunu iddia ediyorlardı. Onların düşüncesi cennete gitmek değil, güzel bir yaşam sürmektir. Bu yaşamı, duygusuzluk değil duyguların kontrolü anlamına gelen *apatheia* ile özdeşleştiriyorlardı.

Aslında antik halkların çoğu, ölümden sonra kendilerine ne olacağı sorusuna çok kayıtsız gibi görünürler. Yunanlılar için ölümden sonra “yaşam”, anlaşılabilir bir şekilde konuşan ruhların kasvetli dünyasından ibaret, çekici olmayan, gri bir yerd. Mısırlılar, yiyecek ve şarabın, müziğin, çıplak dans eden kızların ve insanın her ihtiyacına hizmet edecek bir köleler ordusunun olduğu daha çekici bir öteki dünya anlayışına sahiptiler. Fakat Mısırlılar için öteki dünya, egemen sınıfın tekelindeydi. Bunların anıtsal mezarları, canlıken sefasını sürdükleri gösterişli zenginliği ve lüksü sergiliyordu. Aslında, Çin’de ve diğer tüm erken sınıflı toplumlarda, ölümden sonra yaşam beklentisi, aristokrasiye, şefe, krala ve savaşçıya tahsis edilmişti. Bu, egemen elitin yararlandığı başka bir ayrıcalıktı, ya da daha doğrusu hayatları boyunca sefasını sürdükleri ayrıcalıkların –kitlelerin özenle dışında tutulduğu ayrıcalıklar– ölümden sonra da devam etmesiydi.

Hristiyanlıkla beraber cennet nihayet demokratikleşti –herkese açıldı– ama bir bedel karşılığında. Bu bedel, daha iyi şeylerin geleceği beklentisiyle kişinin bu dünyadaki hayatını az çok feda etmesidir. Günahları dolayısıyla bu dünyanın zenginlerinin korkunç cezalarla tehdit edilmekte oldukları doğrudur. Bu bazıları kaygılandırmış olmalı. Fakat genelde egemen sınıf, geleceği pek tasa etmezken, kendini servetinin ve hayatın güzelliklerinin huzur verici zevkine adamayı tercih eder ve gelecekteki cehennem ateşi ihtimaline şaşkıncı bir sükûnetle bakar. Ama yoksullar için, mezarın ötesinde geleceği vad edilen mutluluğun bedeli, bu gözyaşı vadisindeki acı ve ıstırap dolu dünyayı pasif kabullenıştır. Bu vaat, bitmez tükenmez bir didinmeyle ve fiziksel ve zihinsel kederle dolu bir yaşamda kendilerini tüketen milyonlarca insanı kayıtsızlığa itmektedir.

Bazı insanlara bu adilmiş gibi görünebilir. Fakat bize daha çok düpedüz hırsızlık ve düzenbazlık olarak görünüyor. “Bu umudu sıradan insanlardan aldığına geriye ne kahr?” Besili sofistin argümanı böyledir. Cevap: onlar hakikati bulurlar ve İncil bize hakikatin bizi özgür kılacağını söyler. İnsanların gözleri cennete doğru dikildikçe, dikkatlerini onlara azap çektiren gerçek sorunlara ve gerçek düşmanlarına yoğunlaştıramayacaklardır. Gerçek mutluluk beklentisinin yerini, tüm insani potansiyellerin, var olmayan bir ölümden sonra yaşam beklentisi için kullanılması alacaktır. Yani insan olarak kendilerini kurban edeceklerdir, tıpkı uzak geçmişin kana susamış eski dinlerinin kurbanları gibi. Gerçek yaşamlar bir yanılsama uğruna mahvedilmektedir.

Felsefi materyalizmin gerçek simgesi olan yaşam sevgisinin, yaşadığımız dünyayı değiştirmek ve insanların yaşamlarını iyileştirmek için tutkulu bir arzuya yol açması gerekir. Din bizlere gözlerimizi göklere dikmemizi öğretirken, Marksizm yeryüzünde daha iyi bir yaşam için mücadele etmemizi söyler. Marksizm, kadınların ve erkeklerin kendi yaşamlarını dönüştürmek ve insanlığı kendi gerçek itibarına ulaştırarak gerçek bir insan toplumunu yaratmak için mücadele etmeleri gerektiğine inanır. Bizler, insanların sadece bir hayatı olduğuna ve kendilerini bu hayatı güzel ve tatmin edici kılmaya adanmaları gerektiğine inanıyoruz. Şöyle de diyebiliriz, bizler bu hayat-

taki bir cennet için savaşıyoruz, çünkü başka bir cennetin olmadığını biliyoruz. Yaşanabilir bir dünya için yaşadığımız ve savaştığımız ölçüde, çocuklarımız ve torunlarımız için daha iyi bir gelecek hazırlıyoruz. Her ne kadar her bireyin belli bir ömrü varsa da, insan türü devam ediyor ve insanlık davasına bireysel katkımız bizler yok olduktan sonra da yaşamaya devam edecektir. Ölümsüzlüğe, doğanın kanunlarını reddetmeden ulaşabiliriz, ama gelecek nesillerin hafızasında. Ölümlülerin peşinden koşma hakkına sahip oldukları tek ölümsüzlük budur.

Bu yüzden Marksizmle tüm dinler arasında derin bir felsefi ayrılık vardır. Bu, daha güzel bir dünya için birlikte çalışmayı ve mücadele etmeyi kabul edemeyeceğimiz anlamına mı gelir? Hiç de değil. “Ruhu teslim ettikten” sonra bizleri bekleyen kadere ilişkin olarak, herkesin istediği görüşü savunma hakkı vardır. Fakat bu fikrinsel ayrılık –aslında felsefi açıdan önemlidir– hiçbir şekilde bizi dünyadaki baskı ve adaletsizlik karşısındaki mücadelede birleşmekten alkoymamalıdır. Bu yalnızca, toplumun sosyalist dönüşümünün temel programında ve bu programı pratiğe geçirebilecek araçlarda fikir birliğine varma sorunudur. Diğer konuları tartışmak için yeterince vaktimiz olacaktır!

Dinin dünyası mistik bir dünyadır, gerçeğin bozulmuş bir görüntüsüdür. Fakat tüm fikirler gibi bu fikirlerin de kaynağı gerçek dünyadadır. Üstelik bunlar sınıflı toplumun çelişkilerinin bir ifadesidir. Bu olgu, en eski dinlerde çok nettir.

Babil tanrısı Marduk, insanı tanrılara hizmet etmesi amacıyla yarattığını ilân etmiştir; bunu “onların özgürleşmesi”, yani tapınak ayinleriyle ilgili bayağı işleri yerine getirmeleri ve tanrılara yiyecek sağlamaları için yapmıştır. Burada, insanlığın iki sınıfa bölündüğü sınıflı toplum gerçekliğinin içindeki yansımaları buluruz; yükseklerdeki dokunulmaz tanrılar (egemen sınıf) ve “odun kesiciler ile su taşıyıcılar” (emekçi sınıflar). Dinin amacı çoğunluğun azınlığa köle yapılmasının ideolojik (dinsel) haklılığını sağlamaktır. Ve bu tüm antik (ve modern) toplumlarda yaşamın çıplak gerçeğiydi: rahip kastı çalışma gerekliliğinden kurtuldu ve aslında tanrının yeryüzündeki fiziksel temsilcileri olarak gayet gerçek ayrıcalıklara sahip oldu. Babil yaratılış mitleri (Tekvin kitabı bunlardan kaynaklanmıştır) üzerine yazan S.H. Hooke şu gözlemi yapıyor: “Lahar ve Ashnan mitinin insanın tanrılara hizmet etmek için yaratılması ile noktalandığını zaten görmüştük. Bir diğer mit [...] insanın nasıl yaratıldığını tasvir eder. Sümer miti Babil Yaratılış Destanında verilen anlatımdan epeyce farklı olsa da, her iki yorum da, insanın yaratılış amacında hem fikirdir, yani tanrılara hizmet etmek, toprağı sürmek ve tanrılarla yaşamak için çalışma zorunluluğundan kurtarmak.” (S.H. Hooke, *Middle Eastern Mythology* [Ortadoğu Mitolojisi], s.29)

Bu yüzden din gerçek anlamda (eski sınıfsız toplumlardaki büyüünün, totemciliğin ve animizminin aksine) toplumun uzlaşmaz sınıflara bölünmesinden doğar ve bundan kaynaklanan çözülmez çelişkilerin bir ifadesidir. Herkesin eşit olduğu daha erken dönemlerin belirsiz hatırası başlangıçta canlı kaldı. Bu, mitolojide, “altın çağ” fikrinde su yüzüne çıkar ve İncil’de Cennet Bahçesi şeklinde görünür. Bu fikirler, bir kaybetme duygusunu ve kayıp bir mutluluk dünyasının ardından duyulan özlemi ifade eder. Din bu çelişkinin üstesinden gelmeye, onun sızısını azaltmaya, sömürülme ve ıstırap çekme gerçeğini Tanrının isteği olarak ya da insanın Tanrıya itaat etmemesinin sonucu olarak –veya her ikisi birden– göstererek, insanları buna razı etmeye

olduğu bir ötekiliğe (otherness) yöneltir. Tüm bilim tarihi iki temel varsayımdan yola çıkmıştır: a) Dünya benim dışımda mevcuttur ve b) Bu dünyayı anlayabilirim ve şu anda bilmediğim şeyler olsa bile en azından gelecekte onları bilme kapasitesindeyim. İnsan bilgisine, ihlal etmemesi gereken bir sınır koymak, her türden mistisizme ve hurafeye kapıyı açmaktır. 2000 yıldan fazla bir süredir insanlık, kendimiz ve yaşadığımız dünya hakkında bilgi edinme mücadelesi vermektedir. Tüm bu süre zarfında din bilimsel ilerlemenin düşmanı olmuştur ve bu bir tesadüf değildir. Bilimsel düşüncedeki ilerleme, geçmişte “giz” gibi görünen şeyleri bizim için anlaşılır kıldığı ölçüde, din geriletilmiştir ve şimdi kendini kurtarmak için ümitsiz bir artçı direniş sergilemektedir.

Bilimin dine karşı mücadelesinde –yani akılcı düşüncenin akıldışılığa karşı mücadelesinde– Marksizm tüm içtenliğiyle bilimin yanında yer alır. Ama bu yetmez. Dünyaya ilişkin akılcı bilgi edinmedeki tüm amaç, onu değiştirmektir. Son 100.000 yıldır –daha da fazla– insanlık tarihinin derin anlamı, insanlığın doğayla yürüttüğü savaşta kazanma, kendi kaderini kontrol etme ve böylece özgürleşme yolunda verdiği kesintisiz bir mücadeledir. Dinin kökleri, insanların kendilerini içinden çıktığımız hayvanlar dünyasından özgürleştirmek için mücadele ettikleri uzak geçmişte yatar. Kendi kontrollerinin ötesindeki doğa olaylarını anlamak için insanlar büyüye ve animizme –dinin ilk biçimleri– başvurdular. O günlerde bu, insan bilincinde ileri bir adımı temsil ediyordu. Bilincin bu çocukluk aşaması uzun süre önce geride kalmış olmalıydı, ama insan aklı sınırsız derecede tutucudur ve var olma nedeni uzun süre önce ortadan kalkan fikirlere ve önyargılara sıkıca yapışır.

Sınıflı toplumda “komşunu sev” fikri hiçbir yankı bulamaz. Kıran kırana bir rekabet ahlâkının eşlik ettiği, komşumu yoksulluğa sürükleyen vb. pazar ekonomisi, bunu zor, hatta imkânsız bir öneriye dönüştürür. İnsanların psikolojisini ve davranışlarını değiştirmek için öncelikle onların yaşam biçimlerini değiştirmek zorunludur. Marx’ın sözleriyle “sosyal varlık bilinci belirler”. Tüm dünya, yerküreyi yağmalayan, gezegenin ırzına geçen ve milyonlarca insanı dayanılmaz sefalet ve acı dolu bir hayata mahkûm eden bir avuç dev tekelin hakimiyetindedir.

Bu çöküşlü şirketlerin yönetim kurullarında oturan hanımlar ve beyler, çoğunlukla dini bütün Hristiyanlardır, daha azı ise Yahudi, Müslüman, Hindu ve diğer inançlardandır. Fakat kapitalizmin gerçek dini bunların hiçbirisi değildir. O, zenginlik tanrısı Mammon’a tapınır. Kapitalizm insan ilişkilerini tersyüz eder. Her şey o kadar eğri büğrü ve çarpıtılmış durumdadır ki, sanki ticari bir eşyadan söz edermiş gibi, bir insandan “bir milyon dolarlık adam” diye söz ediyoruz. Televizyon borsadan, piyasadan, dolardan ve pounddan, sanki yaşayan varlıklarmış gibi (“pound bugün biraz daha iyi”) bahsediyor. Yabancılaşma denen şey şundan ibarettir: ölü şeyler (Sermaye) canlı gibi görülür, canlı şeyler ise (insanlar, emek) ölü, önemsiz, anlamsız addedilir.

İnsanlığın gelişiminin yükselen bir çizgisi olduğu gibi bir iniş çizgisi de vardır. Binlerce yılda inşa edilmiş uygarlık ve modern kültür katmanı hâlâ çok incedir. Ve bunun altında barbarlığın tüm unsurları yatmaktadır. Eğer bundan şüphelenen varsa, Nazi Almanyası’nın tarihini veya Balkanlar’daki son olayları incelesin. Yükseliş döneminde burjuvazi akılcılık –evet hatta ateizm– temeline dayandı. Şimdi, kapitalist çürüme döneminde, akıldışı eğilimler her yerde ortaya çıkmakta, hatta en ileri ve

Alternatif bir yaşam?

Örgütlü kilise son yıllarda gücünü çok yitirse de, dinsel fikirler, “alternatif bir hayat tarzı” öneren şaşırtıcı tarikat ve mezhep kılıkları altında yeniden ortaya çıkmış durumda. Kimi zaman bir gençlik katmanının, kapitalist sistemden, bu sistemin insanlık dışı, ruhsuz yaşam tarzından, varoluşun tüm yönlerinin ticarileşmesinden, kaba maddiyatçılıktan, sonu gelmeyen ve her tarafı kuşatan paragözlülükten, çevrenin ırzına geçilmesinden vb. duyduğu büyüyen hoşnutsuzluğu yansıtabildiği ölçüde bu, bilince doğru atılan bir ilk adımı temsil edebilir. Fakat o zaman sorunlar başlar. Kapitalizmi basitçe reddetmek yeterli değildir. Onu ortadan kaldırmak için somut adımlar atmak gerekir.

Bu “alternatif” hareketlerin –New Agecilik, vs.– hepsinin ortak özelliği, saf bireysel tipte bir kurtuluşa dayanmalarındır. Bu yol üzerinde bir çıkış bulmak imkânsızdır. Ve son tahlilde, bu sözde alternatifin önderleri hiçbir alternatif sunmazlar. Kapitalizm, “vazgeçmeye” karar veren birkaç insanın varlığıyla da gayet mutlu bir şekilde yaşar. Bu onun için bir tehdit teşkil etmez, çünkü iktidarın efendileri daha önce olduğu gibi toplumun hayatını kontrol etmeye devam eder.

Hatta “vazgeçtiğini” iddia edenler, pratikte vazgeçemeyeceklerini anlayacaklardır. Para kullanmaya, yaşamsal ihtiyaçlarını dükkânlardan satın almaya, çevreyi kirleten ve tahrip eden büyük petrol şirketlerinin ürünlerini satan modern benzin istasyonlarında eski karavanlarının depolarını doldurmaya, polisler tarafından bir bölgeden diğerine gönderilmeye mecburdurlar; tıpkı geri kalanlarımız gibi.

Topluma ve politikaya sırtını dönmeyen olanaklı olduğu düşüncesi bir yanılsamadır. Deneyin! Bir gün politikanın evinize geldiğini ve kapınızı çaldığını (eğer önce kapıyı parçalamamışsa) göreceksiniz.

Bireysel çözümler bulma çabası özünde geridir, çünkü kapitalizm ve burjuva devlete karşı savaşmanın tek yolu işçi sınıfını birleştirmek ve onu devrimci bir hareket olarak örgütlemekten geçmektedir. Öyle ya da böyle, bunun dışında bir şeyi seçmek, kendini sermayenin insafına terk etmek ve mevcut düzenin devam etmesine yardımcı olmaktır.

New Ageciliğin avukatları, kendi çaresizliklerini örtmek için, hayal ettikleri şekliyle, onları “sıradan” fanilerden ayıran ve tüm kavrayışı aşan doğüstü şeylerle doğrudan iletişim hattına yerleştiren özel ruhani değerlerden yana olduklarını iddia ediyorlar. Böylece bu büyük gizlerden haberi olmayan insanlığın geri kalanı karşısında kendilerini üstün hissediyorlar.

Gerçekte, bu fikirler sıradan fanilerin düşüncesi karşısında üstün olmayıp, onun çok gerisindedir. Toplumu değiştirmek isteyenler için ilk kural toplumu anlamak ve onun içinde yaşamaktır. Kişinin sırtını topluma dönmeye çalışmakla elde edeceği tek şey, mevcut toplum karşısında tamamen güçsüz hale gelmek ve ebediyen, ümitsizce, geri dönülmez biçimde, onu değiştirme şansını tepmektir. Bu yol, aynı şeyin ebediyen devamından başka hiçbir alternatif sunmaz.

Din ve kapitalizmin krizi

Marksistler dinin bir yanlış bilinç olduğunu söylerler, çünkü kavrayışımızı dünyadan uzaklaştırıp hakkında hiçbir şey bilemeyeceğimiz ve soru sormanın bile yararsız

çalışır. Boyun eğ! İtaat et! Fedakârlık et! O zaman her şey iyi olacak. *Ashında insanlığın kendisinden acımasızca koparılışının, insan soyunun bu yabancılaşmasının üstesinden, ancak sınıflı toplumun ortadan kaldırılması ve insanlar arasında gerçek insani ilişkilerin yeniden kurulması ile gelinebilir.*

İnsanoğlu ile kendisi için yarattığı ilahlar arasındaki psikolojik ilişki, bize insanlığın gerçek durumu hakkında çok şeyler söylüyor. Verili bir toplumun ilahlarının, yalnızca toplumun, onun üretim tarzının, sosyal ilişkilerin, ahlâkın ve önyargıların bir yansıması olduğu hiç de sır değildir. *Aklın İsyanı*’nda dikkat çektiğimiz gibi: “Kendi suretinde insanı yaratan tanrı değildir, aksine tanrıları kendi suret ve benze-yişlerinde yaratan insanlardır. Ludwig Feuerbach, kuşların bir dini olsaydı tanrıların kanatlı olacağını söylüyordu. «Din, kendi anlayış ve duygularımızın bize bağımsız ve dışımızda varlıklar olarak görüldüğü bir rüyadır. Dinsel akıl özne ve nesne arasında ayırım yapmaz, şüpheden muafır; başka şeyleri kendisinden ayırt etme yetisinden yoksundur, ama kendi tahayyüllerini kendi dışında ayrı varlıklar olarak görme yetisine sahiptir.» Kolophon’lu Ksenophanes (M.Ö. 565-470) de bunu anlamıştı: «Homer’os ve Hesiodos, insanlar arasındaki bütün utanç verici ve onursuz işleri tanrılara atfetmiştir: çalıp çırpma, zina ve birbirini kandırma... Etiyopyalılar kendi tanrılarını siyah ve kalkık burunlu yaparlar, ve Trakyalılar da gri gözlü, kızıl saçlı... Eğer hayvanlar da insanlar gibi resim veya başka şeyler yapabilselerdi, atlar ve öküzler de kendi tanrılarını kendi suretlerinde yaparlardı.»”

Fakat bu tanrılar gerçekliğin karbon kopyaları değildir, gerçeklik din gözlüğünden geçerek görülür; yabancılaşmış, mistik, her şeyin baş aşığı durduğu, tepetaklak bir dünya. Onlar insanın olmak istediği ama olamadığı her şeydirler. Onlar insanın sahip olmak istediği, arzuladığı, fakat kaçınılmaz olarak erişemediği tüm özelliklere sahiptirler. Bu anlamda din, erişilemez şeyler için duyulan bir özlemi temsil eder. Fakat bu dinsel duygular, başka bir unsur da içerir: daha iyi bir yaşam ve daha iyi bir dünya için duyulan derin bir özlem. Ezilmiş ve aç köylü tanrısına yakarırken, adalet için, yani bu dünyanın merhametsizliğine, zalimliğine ve adaletsizliğine karşı yakarır.

Bu eşitlik ve inananların kardeşliği inancı, sıklıkla ilkel komünizm biçiminde ifade edilir, tıpkı sözünü ettiğimiz ilk Hristiyanlar gibi. İslamiyet ve Hristiyanlığın erken dönemlerinde bu inançların doğurduğu kitle hareketleri dünyayı sarstı. Fakat üretim araçlarının gerektiği ölçüde gelişmemiş olması, insanlığı sınıf köleliği altında iki bin yıl daha didinmeye ve ıstırap çekmeye zorladı. Eşitlik ve kardeşlik hayali paramparça oldu. Toprak beyinin –ve daha sonra kapitalistin– arkasında sadece askerleri, polisleri ve gardiyanları ile birlikte dünyevi monark değil, ruhani polisler ve gardiyanlar da duruyordu. Statükoya direnmek, sadece ateş ve kılıçla değil, aforoz ve ruhsal işkencelerle de cezalandırılıyordu. Erkeklerin gerçek dünyasında adaleti elde etmenin olabilirliğinden umudu kesen erkek, adaletin mezarın öte tarafında bulunabileceği düşüncesine teslim oluyordu.

Burada erkekte bahsediyoruz, çünkü yazılı tarihin büyük bir kısmında, topluma erkekler egemen olmuş, kadınlarsa kölelerin köleleri rolüne indirgenmiştir. Bu yüzden erkek, lordunun, kralının ve tanrısının uşağı olmak, kadınsa kocasının –onun lordu ve efendisi– uşağı olmak zorundadır. Birçok kadın için din avuntusu, kendi köleliğinden kaynaklanan yoğun ıstıraptan kurtulmanın tek yoludur. Bu, pek çok

toplumda kadınların dine niye böylesine bağlandığını açıklıyor. Din olmadan hayatları büsbütün çekilmez olurdu. Din, duyuları uyuşturan ve onları acıya karşı dayanıklı kılan bir uyuşturucu gibidir. Fakat acının nedenini ortadan kaldırmaz veya kadınların kaderini değiştirmez. Aksine. İlk başlarda Hristiyanlık kadına yeni umutlar sunup, Hristiyanlığa düşman Romalılar tarafından aşağılanarak “kölelerin ve kadınların dini” olarak tanımlansa da, pratikte yoğun bir kadın düşmanlığıyla damgalanmıştı. Erkeğin ilk günahını işlemesine, bir kadının, Havva’nın neden olduğu söyleniyordu.

Kadın ve erkek arasındaki en doğal ilişkiler ölümcül günah diye bastırıldı ve lanetlendi. Aziz Augustine cinsel ilişkiyi “cehennem ayini” olarak tanımlıyordu. Kederli Bakire’nin [Meryem] canlı bir örneğini sergilediği gibi, kadının gerçek yeri erkeğin hizmetinde acı çekmektir. Bu dünyada hiçbir mutluluk beklenmemelidir.

Dini nesiller, kadınların mutsuz kaderine damgasını vurmuştur. Hristiyanlık için geçerli olan şey diğer dinler için de geçerlidir. Eski bir Yahudi duası vardır: “Tanrım, beni kadın olarak yaratmadığın için sana şükürler olsun.” Bazı Müslüman ülkelerde kadına uygulanan baskı aşırı ölçülere ulaşmıştır; İran’da ya da daha da kötüsü Afganistan’da olduğu gibi. Hindistan’da yüzlerce yıllık bir Hindu geleneği, dul kadınları, kendilerini kocalarının cenaze ateşinde yakarak kurban etmeye mahkûm eder. *Kadının çağlar boyu süren köleliğinden kurtuluşu bu nedenle dinle doğrudan çelişmektedir.*

Dünyadaki büyük dinlerin çoğunda, Hristiyanlıkta, İslamda, Budizmde, Sih dininde –en azından başlangıçlarında–, zengin ya da yoksulun, ezen ya da ezilenin olmadığı, tüm kadın ve erkeklerin kardeş olacakları daha iyi bir dünya hayaliyle birlikte, dünyayı ve dünya işlerini eleştiren bir unsur vardır. Hem Hristiyanlığın kiliselerinde hem İslamın camilerinde, tüm inananların “kardeşliği”, “Allah katında herkesin eşit olduğu” türünden söylemlerle yanılma sürdürülür. Ama ertesi gün, zengin Hristiyan ya da Müslüman patron, tıpkı eskiden olduğu gibi, kendi inanan işçi dostlarını sömürmeye, soymaya, aşağılamaya ve aldatmaya devam eder. Dinin teorisi ve pratiği arasındaki bu göze batan çelişkiye dikkat çekildiğinde ise, üzgünce başlarını sallayacaklar ve bu günahkâr dünyada insanoğlunun mükemmel olmadığı gevelemelerini mırıldanacaklardır. Bu gevelemeler işçiler için çok küçük bir tesellidir.

Hristiyanlığın kökenleri

Dinin toplumdaki rolü, yüzyıllar ve binyıllar boyunca pek çok kez değişikliğe uğramıştır. Büyük dinlerin kökenini ve tarihi evrimini anlamamız önemlidir. Aslında hem Hristiyanlık hem de İslam, ezilenlerin ve yoksulların devrimci hareketleriydi. Hristiyanlığı ele alalım. Yaklaşık 2000 yıl önce, ilk Hristiyanlar, toplumun en yoksul ve en ezilmiş kesimlerinin dahil olduğu bir kitle hareketi örgütlediler. Romalıların, Hristiyanlığı “kölelerin ve kadınların hareketi” olarak suçlamaları rastlantı değildir. Engels bu konuda şöyle yazmıştır: “İlk Hristiyanlık tarihinin modern işçi sınıfı hareketiyle dikkate değer benzerlik noktaları vardır. Her ikisine de baskı uygulanmış ve zulmedilmiş, taraftarları hor görülmüş ve birinciler insanlık düşmanı olarak, sonuncular ise devlet düşmanı, dinin, ailenin, toplumsal düzenin düşmanı olarak özel yasalara tâbi tutulmuştur. Ve tüm bu baskılara karşın, hatta bunların teşvik

vimiz, insanı köle haline getiren sermaye diktatörlüğüne bir son vermek isteyen herkesi mücadele içinde birleştirmektedir. Sosyalizm, maddi gereksinimlerin kısıtlanması olmaksızın insanın özgür gelişimine izin verecektir.

Örgütlü din yüzyıllardır sömürücüler tarafından kitleleri aldatmak ve köleleştirmek için kullanıldı. Çeşitli dönemlerde bu duruma karşı başkaldırıları yaşandı. Ortaçağdan günümüze, Kilisenin zenginliğe ve güce itaat etmesine karşı protesto sesleri yükseltildi. Bunu günümüzde de görmekteyiz. İşçilerin ve köylülerin acı çekmesi, sermayenin utanç verici despotluğu altında insanlığın şehit düşmesi, çoğu Marksizmin felsefesiyle tanışık olmayan, ama adaletsizliğe ve sömürüye karşı savaşıma istekli olan geniş halk katmanlarının öfkesini arttırıyor. Bunlar arasında, kitlelerin çektiği acıya her gün şahit olan ruhban kesimin alt katmaları da dahil pek çok dürüst Hristiyan var.

Kurtuluş Teolojisi, Orta ve Latin Amerika’daki devrimci mayalanmanın bir ifadesidir. Alt kademe rahipler, ezilen yığınların ıstırapları karşısında dehşete düştüler ve daha iyi bir hayat uğruna mücadelede yerlerini aldılar. Yüzyıllardır zengin toprak sahipleriyle, bankacılarla ve kapitalistlerle kendi rahatına dönük bir ilişki geliştiren Kilise hiyerarşisi, yeni eğilimle savaşmakta ya da istemeye istemeye buna tahammül etmektedir. Bu yüzden sınıf mücadelesi Roma Katolik Kilisesinin saflarına da girmiştir.

Benzer şekilde, Orta Doğu’nun, İran’ın, Endonezya’nın ezilen yığınları hayatlarını iyileştirmek için harekete geçtikçe ve kendilerini ezenlerini devirmek için bir mücadele programı arayışına girdikçe, Müslümanlar arasında da Marksist fikirler ses getirmeye başlamıştır.

Asıl gereken, kapitalizmi, toprakbeyliğini ve emperyalizmi alaşağı etmektir. Bu olmadan bir yere varmak mümkün değildir. Bu mücadelenin zaferini garantileyen tek program devrimci Marksizmin programıdır. Toplumu dönüştürme mücadelesinde Marksistlerin ve Hristiyanların (ve Müslümanların, Hinduların, Budistlerin, Yahudilerin ve diğer dinlere inananların) verimli işbirliği, bizi ayıran felsefi farklılıklara rağmen kesinlikle mümkün ve gereklidir. Dürüst Hristiyanlar insanlığın çoğunluğunun uğradığı korkunç baskıdan derinden rahatsızlar. Kolombiyalı eski rahip Camillo Torres bir keresinde şöyle demişti: “Gerçek bir rahip olmak için rahiplerin giysilerini reddettim. Her Katoliğin görevi devrimci olmaktır; her devrimcinin göreviyse devrimi gerçekleştirmektir. Devrimci olmayan bir Katolik, ölümcül bir günah içinde yaşıyordur.”

Bunlar yeryüzündeki yoksulların, günahkârlar ve ezilenlerin davasını savunan ve baskılar karşısında mücadele ederken hayatlarını vermekten korkmayan ilk Hristiyan devrimcilerinin değerli halefleridir. Adalet ve özgürlük davasını gönülden savunan herkesin saygıyla anması gereken modern şehitlerdir. 1968 ve 1978 arasında, Latin Amerika’da 850’den fazla rahip, rahibe ve piskopos tutuklandı, işkenceden geçirildi, cinayete kurban gitti ve öldürüldü. Salvadorlu Cizvit Rutilio Grande, öldürülmeden önce şunları söylemişti: “Günümüzde Latin Amerika’da hakiki bir Hristiyan olmak tehlikeli [...] ve fiilen yasadsı.” Vurgu “hakiki” sözcüğü üzerindedir.

Bu arada dilekçeyi ve barışçı gösteriyi örgütlemiş olan ve Çarlık polisi için çalışan Papaz Gapon, Kanlı Pazardan sonra ani bir değişim geçirdi. Çarın devrimci yıkılışı çağrısında bulundu ve belirli bir aşamada Bolşeviklere yakınlaştı. Gapon dindar olarak kalsa da, Lenin onu bir kenara itmedi, tersine kazanmaya çalıştı.

Lenin'in esnek tavrı, grevler karşısındaki tutumunda da görülmüyordu. Grevlere katılan ama dindar olan işçilere karşı sekter bir tutum takınanları uyarmıştı. “Böyle bir zamanda [yani bir grev sırasında] ve bu koşullarda ateizm vaazları vermek, grev hareketine katılan işçileri dinsel inançlarına göre bölmekten başka bir şey istemeyen papazların ve kilisenin *ekmeğine yağ sürmek* olur.” (age, “İşçi Partisinin Din Karşısında Tutumu”)

Sorunun özü budur. Bizler işçi örgütlerinin tüm ayırım çizgilerinin –dinsel, ulusal, dilsel veya ırksal– ötesinde birliği için mücadele ederiz. Görevimiz tüm ezilenleri ve sömürülenleri burjuvaziye karşı tek bir ordu içinde birleştirmektir.

Marksistler asla ateizmin kabulünü parti programının bir parçası haline getirmediler. Bu tür zıvalıklar her zaman anarşizmin özelliği idi. İnanan bir işçinin, harekete yakınlaştığı, hareketin genel programına inandığı ve sosyalizm için mücadele vermeye istekli olduğu ama dini terk etmek istemediği durumlarla çok sık karşılaşılır. Ne tavrı almalıyız bu durumda? Kesinlikle onu dışlamama tavrını. Böyle bir işçi, dinden dönmek için değil kapitalizmle savaşmak için harekete katılmak ister. Muhtemelen, zamanla kendi politik ve dinsel inançları arasındaki çelişkileri görecektir ve yavaş yavaş dinden uzaklaşacaktır. Fakat sorun hassas bir sorundur ve zorlanmamalıdır. Lenin'in açıkladığı gibi Marksistler, “bu işçilerin dinsel inançlarına karşı yapılan en küçük hakaretin dahi kesinlikle karşısındadırlar.” (age, “İşçi Partisinin Din Karşısında Tutumu”)

Ancak orta sınıf bir aydın, hareketin ideolojisine kafa karışıklığı sokmaya çalıştığında sorun tümüyle farklıdır, tıpkı Lenin'in din konusunda yazdığı sıralarda yaşanan örnekte olduğu gibi. Bir grup ultra-sol Bolşevik (Bogdanov, Lunaçarski vs.) mistik felsefi fikirlerle Marksizmi revize etmeye çalışıyordu. Lenin, tamamen haklı olarak bu eğilime karşı savaştı.

Dinin geleceği

Dinin geleceği ne olacak? Bu konuda, elbette Marksistler ile Hristiyanlar ve diğer dinlere mensup kişiler arasında derin bir fikir ayrılığı olacaktır. Doğal olarak, kristal bir küreyle geleceği görmek imkânsızdır, fakat şunlar söylenebilir. Felsefi bakış açısından Marksizm dinle bağdaşmaz olsa da, söylemeye gerek yok ki, bizler dini bastıran veya yasaklayan her düşünceye karşı çıkarız. Bireyin herhangi bir dinsel inanca sahip olma ya da inanmama özgürlüğünü savunuruz.

Bizim söylediğimiz, kilise ile devlet arasında köklü bir ayrılık olması gerektir. Kiliseler doğrudan veya dolaylı vergilerle desteklenmemeli, din devlet okullarında öğretilmemelidir. İnsanlar eğer dini istiyorlarsa, kiliselerini yalnızca cemaatin katkılarıyla desteklemeli ve kendi öğretilerini kendilerine ayırdıkları vakitlerde vaaz etmelidirler. Aynı temel düşünceler İslam ve diğer dinler için de geçerlidir.

Bize göre, din üzerine konuşmalar ve tartışmalar devam edecektir, ama bunun çağımızın temel sorununu gizlemesine izin verilmemelidir. Bizim ilk ve en önemli göre-

etmesiyle, onlar muzaffer bir şekilde ağır ağır ilerlerler.” (Marx ve Engels, *Din Üzerine*, “İlkel Hristiyanlığın Tarihine Katkı”.)

İlk Hristiyanların aynı zamanda komünist oldukları, Resullerin İşleri okunduğunda derhal anlaşılır. İsa'nın kendisi yoksulların ve mülksüzleştirilenlerin arasında hareket etti ve sık sık zenginlere saldırdı. Kudüs'e girdiğinde ilk işinin tefecileri tapınaktan atması bir tesadüf değildir. Ayrıca, bir devenin iğne deliğinden geçmesinin zengin birinin Tanrı Alemine girmesinden daha kolay olduğunu söylemiştir (Luka, 18:24). İlk Hristiyanlar yoksulların yanındaydılar ve zenginlere ve iktidardakilere karşıydılar.

Yakub'un mektubunda şunları okuruz: “Gelin şimdi, ey zenginler, gelecek olan sefaletlerinize feryat ederek ağlayın. Mallarınız çürümüş ve esvabınızı güveler yemiştir. Altınınız ve gümüşünüz pas tutmuştur; ve onların pası aleyhinize şahitlik edecek ve etinizi ateş gibi yiyecektir. Son günlerde servet edindiniz. Tarlalarınızı biçen işçilerin hıyileyle alıkoyduğunuz ücretleri, işte bağıyor ve orakçıların feryadı ordular Rabbinin kulaklarına ermiştir. Dünyada zevkle yaşadınız ve eğlendiniz; kıtal gününde yüreklerinizi beslediniz. Din buyruklarına uyanı mahkûm ettiniz, öldürdünüz; o size karşı koymaz. O yüzden, ey kardeşler, Rabbin gelişine kadar sabredin.” (Yakub'un Mektubu, 5:1) Bu sınıf mücadelesinin ikircimsiz sesidir. İncil'de buna benzer pek çok ifade vardır.

İlk Hristiyanların komünizmi, topluluklarındaki tüm zenginliğin ortak olması gerçeğinden de görülebilir. Topluluğa katılmak isteyen kişi, önce dünyevi mallarından vazgeçmeliydi. Resullerin İşleri'nde şunları okuyoruz: “Ve onlar Resullerin öğretisine ve kardeşliğe [*koinonia*], yani *komünizm*] ve ekmeği bölmeye ve dualara sadık bir şekilde devam ettiler.... Ve tüm inananlar bir aradaydılar, ve her şeyi ortaklaştırdılar; ve kendi mülkiyetlerini ve mallarını sattılar ve onları tüm insanlara her kişinin ihtiyacını karşılayacak şekilde bölüştürdüler.” (İşler, 2:42)

Ve yine: “İnananların cemaati tek yürek ve tek ruhtu: hiçbir kendisinin olan şeyler için benimdir demiyordu; fakat her şey onlar için müşterekti.... Aralarında yoksul kimse yoktu: zira tarlaları ya da evleri olanlar bunları sattılar ve bedellerini resullerin ayakları önüne koydular, ve herkese ihtiyacına göre bölüşüm yapıldı.” (İşler, 4:32)

Elbette, bu komünizmin saf ve ilkel bir karakteri vardı. Bu, devasa köleciler Roma devletine karşı mücadelede hayatlarını feda etmekten çekinmeyen o çok cesur kadın ve erkeklerle yönelik bir ayıplama değildir. Fakat gerçek anlamda komünizme (yani sınıfsız bir topluma) ulaşmak o dönemde imkânsızdı, çünkü bunun maddi koşulları yoktu. İlk kez Marx ve Engels komünizme bilimsel bir karakter kazandırdılar. Onlar kitlelerin gerçek kurtuluşunun, üretici güçlerin (sanayi, tarım, bilim ve teknoloji) gelişme düzeyine bağlı olduğunu açıkladılar. Bu, insanların düşünce tarzını ve birbirlerine karşı davranışlarını dönüştürmenin tek yolu olarak, işgününde genel bir indirim ve herkesin kültüre erişimi için gerekli koşulları yaratacağı.

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde, maddi koşullar böyle bir gelişmeye izin verecek yeterlilikte gelişmemişti ve bu yüzden ilk Hristiyanların komünizmi ilkel bir düzeyde, tüketim düzeyinde (yiyeceklerin, giyeceklerin vs. paylaşılması) kaldı ve üretim araçlarının ortak sahipliği temelindeki gerçek komünizme ulaşamadı. Toplumun gelişimine ilişkin bilimsel anlayıştan mahrum oldukları için ilk Hristiyanlar, muaz-

zam devrimci ruhları ve kahramanlıklarına rağmen ideallerini gerçekleştiremezlerdi. Onların komünizminin ütöpik bir niteliği vardı ve başarısızlığa mahkûmdu.

Hristiyanlık ve Komünizm

Kilisenin ilk yıllarında, onun temsilcileri, hareketin başlangıçtaki komünist görüşlerini aksettirmeye devam ettiler. Aziz Clement şöyle yazıyordu: “Bu dünyada bulunan tüm şeylerin kullanımı tüm insanlar için ortak olmalıdır. En büyük kötülük, bir insanın diğerlerine «bu benim, şu senin» demesidir ve bu insanlar arasındaki kavganın kökenini oluşturur.”

Bu doğru bir gözlemdir ve açıkça şunu demektedir: *sınıf mücadelesinin (“insanlar arasındaki kavganın”) kaynağı özel mülkiyetin varlığıdır*. İnsanlar arasındaki kavganın ortadan kaldırılması, bu nedenle özel mülkiyetin kaldırılmasını gerektirir. Benzer bir düşünce Büyük Aziz Basil tarafından da ifade edilmişti: “Hangi şeyleri «benim» olarak adlandırıyorsun? Hangi şeye benim diyebiliyorsun? Kimden aldın onları? Sen, bir vesileyle tiyatroya erkenden gidip hiçbir engelle karşılaşmaksızın halkın geri kalanı için ayrılmış koltukları ele geçiren, onların zamanında gelmediklerini iddia eden ve oturmalarını engelleyen, gerçekte ortak kullanıma ayrılmış mülklerin sadece kendi kullanımında olduğunu savunan biri gibi konuşuyor ve davranıyorsun. Ve zenginler tam da böyle davranır.”

Aynı şekilde, Aziz Gregory’nin sözleri: “Öyleyse, eğer biri kendini her tür servetin sahibi yapmak, mülk edinmek ve üçüncü ya da dördüncü kısım (nesil) kardeşlerini dahi bunun dışında bırakmak isterse, böyle bir alçak artık kardeşimiz değildir, aksine insanlık dışı bir tiran, acımasız bir barbar, ya da daha doğrusu, diğer arkadaşlarının yiyeceklerini silip süpürmek için ağzı daima açık duran vahşi bir hayvandır.”

Ve Aziz Ambrose: “Doğa, zenginliğini tüm insanların ortak kullanımına sunmuştur. Tanrı her şeyi cömertçe yarattı ki, tüm yaşayanlar bunlardan ortak bir şekilde zevk alsın ve dünya hepsinin ortak mülkiyeti olsun. Özel mülkiyet hakkını yaratan sadece adaletsiz gaspken, topluluk hakkını doğuran bizzat Doğadır.”

Ve Büyük Aziz Gregory: “Dünya, üzerine doğmuş herkesin ortak malıdır, ve bu yüzden dünyanın tüm ürünleri hiçbir ayırım olmaksızın herkese aittir.” Buna Aziz Chrysostom şunu ekler: “Zengin adam hırsızdır.”

Bu satırlar Hristiyanlığın ilk dönemlerindeki devrimci köklerini örneklerle açıklamak için yeterlidir. İlk Hristiyanlar, inançlarını savunma yolunda en korkunç işkencelere katlanmaya hazırdılar, bu uğurda devlete ve egemen sınıfa karşı koydular ve arenada can verdiler. Bu gaddar eziyetin nedeni, yoksul ve ezilenlerin bu hareketinin var olan düzene tehdit oluşturmasıydı. Ama bu yöntemlerin hiçbiri, şehitlerinin kanından her daim güç alan bu hareketi ezmeyi başaramadı.

Fakat, sınıfsız bir toplum için maddi temellerin olmaması nedeniyle her şey giderek tersine döndü. O koşullar altında, fiilen hazine sorumluları olan piskoposlardan başlayarak Kilisenin önderliği, devletin ve egemen sınıfın baskısı altında kaldı ve yavaş yavaş hareketin başlangıçtaki komünist inançlarından uzaklaştı. Hristiyanları baskı ile yenilgiye uğratmanın olanaksız olduğunun farkına varan egemen sınıf taktiklerini değiştirdi. Kilisenin üst katmanlarının İmparator Constantine tarafından yozlaştırılma tarzı, ilk dönem Kilise tarihçilerinden Eusebius’dan alınan ve bizzat

nı yasaklayarak kadınların kendi vücutları üzerinde söz sahibi olma hakkını reddetmektedir. Mevcut Papa Karol Wojtyla bu konuda açık sözlü biri. Yapay yollarla gebelikten korunmaya Kilisenin gösterdiği ısrarlı muhalefetin sonuçları, özellikle AIDS bakımından feci olmuştur. Oysa Amerikan Katolikleri arasında yapılan 1999 tarihli Gallop anketi, ruhban sınıftan olmayan kesimin %80’inin ve papazların da %50’sinin yapay yollarla gebelikten korunmayı onayladığını ortaya koymuştur. Maryland Üniversitesi’nin yaptığı bir anket ise, Katoliklerin üçte ikisinin, vicdanlarının papa ile uyuşmadığı yerde kendi vicdanlarını dinleyecekleri konusunda hem fikir olduklarını göstermiştir. Benzer rakamlar diğer gelişmiş ülkeler için de aktarılabilir.

Politika alanında, şu anki Papa, sözünü sakınmayan bir gericidir ve Marksizmin ve sosyalizmin düşmanıdır. Onun iktidara gelmesine yardım eden, İtalya, İspanya ve diğer ülkelerdeki politik yaşamın her köşesinde kolları olan ünlü Katolik Mafya Opus Dei idi.

Din üzerine Lenin

Fransa’da İç Savaş’a önsözünde Engels şuna dikkat çekmişti: “devlete ilişkin olarak, din bütünüyle kişisel bir sorundur.” Bunu yorumlayan Lenin 1905’de şöyle yazıyordu: “Devlet dinle ilgilenmemelidir; dinsel kurumlar devlete bağlı olmamalıdır. Herkes istediği dini savunmakta ya da dinsiz, yani genelde her sosyalist gibi ateist olduğunu açıklamakta özgür olmalıdır.” (Lenin, *Din Üzerine*, “Sosyalizm ve Din”)

Bununla birlikte Lenin de, partiye ilişkin olarak, Engels’in devrimci partinin dine karşı mücadele yürütmesi gerektiği yönündeki öğütüne dikkat çekiyordu: “Proletaryanın partisi, devletin dinin kişisel bir sorun olduğunu ilan etmesini ister, ama halkın afyonuna karşı mücadeleyi, dinsel hurafelere vb. karşı mücadeleyi kişisel bir sorun olarak görmez. Oportünistler sorunu, Sosyal Demokrat *Parti* dini kişisel bir sorun olarak görüyormuş gibi çarpıtıyorlar.” (*age*, “İşçi Partisinin Din Karşısında Tutumu”)

Ve şunu ekliyordu: “Modern dinin köklerinin gömülü olduğu yer, çalışan kitlelere uygulanan toplumsal baskı ve onların kapitalizmin kör güçleri karşısındaki aşıkâr çaresizliğidir. [...] kitleler dinin kaynak bulduğu toplumsal olgulara karşı birleşik, disiplinli, planlı ve bilinçli bir tarzda mücadele etmeyi öğrenene kadar, *kapitalist egemenliğin tüm biçimlerine karşı mücadele etmeyi öğrenene kadar*, hiçbir eğitsel kitap yığınların bilincinden dini söküp atamaz.” (*age*, “İşçi Partisinin Din Karşısında Tutumu”)

Fakat Marksistler, dindar olanlar da dahil tüm işçileri kapitalizme karşı mücadeleye katmak için her şeyi yapmalı. Bizler bu işçilerle aramıza engeller dikmemeli, aksine sınıf mücadelesine etkin bir şekilde katılmaları için onları teşvik etmeliyiz.

Daha önce de söylediğimiz gibi, Rus işçi sınıfı tarih sahnesine 1905’de, başlarında bir papaz, ellerinde dinsel ikonalar ve çara –küçük Babamız– seslenen bir dilekçe taşıyarak girdi. Devrimcilere güvenmiyorlar hatta bazen onları dövüyorlardı. Fakat tüm bunlar dokuz Ocak katliamından sonra 24 saat içinde değişti. Aynı işçiler, dokuzu akşamı, silah istemek için devrimcilere geldiler. İşte bu, bilincin olayların sıcaklığında ne kadar hızla değişebileceğini göstermektedir!

resmi olarak Vatikan'ın İkinci Dünya Savaşında tarafsız kaldığı varsayılsa da, gerçekte Nazi yanlılığı açıkça belgelenmiştir. G. Lewy şöyle yazıyor:

“Hitler egemenliğinin başından sonuna kadar, piskoposlar, inananlara, Hitler hükümetini itaat edilmesi gereken meşru bir otorite olarak kabul etmeyi öğütlemekten asla bıkmadılar [...] 8 Kasım 1939'da, Münih'te Hitler'e düzenlenen başarısız suikasttan sonra, Kardinal Bertram Alman piskoposluğu adına ve Kardinal Faulhaber Bavyera piskoposları adına Hitler'e kutlama telgrafları göndermişlerdi. Almanya'daki tüm Katolik basın, *Reichspresskammer*'den gelen talimat doğrultusunda, bunun Führer'i koruyan mucizevi bir ilahi takdir olduğundan bahsediyordu.” (G. Lewy, *The Catholic Church and Nazi Germany*, NY, 1965, s.310-11)

“Alman dokümanları iki önemli noktada birbirini etkileyici bir şekilde tutmaktadır”, diyor Saul Freidhandler ve ekliyor, “Birincisi, görünüşe göre Bağımsız Papalık, Nazi rejiminin niteliği nedeniyle azalmış görünmeyen ve 1944'e kadar da yalanlanmamış bir biçimde Almanya'dan yana bir tercih yaptı; ikincisi, *XII. Pius hiçbir şeyden korkmadığı kadar Avrupa'nın Bolşevikleşmesinden korkuyordu* ve görüldüğü kadarıyla, sonunda Batılı Müttefiklerle uzlaşsaydı Hitler Almanya'sının Sovyetler Birliği'nin Batıya doğru ilerlemesinin önünde başlıca duvar olacağını umuyordu.” (Saul Friedhandler, *Pius XII and the Third Reich, A Documentation*, NY, 1958, s.236, vurgu benim, AW.)

Düşünce tarihinde, Kilise daima en gerici türden bir rol üstlenmiştir. Galileo Galilei Kutsal Engizisyonun işkence tehdidi altında fikirlerinden dönmeye zorlandı. Giordano Bruno kazıkta yakıldı. Charles Darwin, Tanrının dünyayı altı günde yarattığı şeklindeki yerleşik görüşe meydan okuma cesaretinden dolayı İngiltere'deki kurulu dinsel düzen tarafından acımasızca sıkıştırıldı.

O günden bugüne evrim teorisi, Amerikan okullarında onun yerine Tekvin kitabını okutmak isteyen Amerikan sağının saldırısı altındadır. ABD'de dinci sağ, gerici fikirleri vaaz eden büyük parasal destek sahibi bir harekettir. Birkaç yıl önce, Teksaslı petrol kralı Nelson Bunker Hunt, “İsa Uğruna Kampüs Haçlı Seferi için 1 milyar dolar kampanyasına” 10 milyon dolardan fazla bağış yapma sözü verdi. Bir “eğitim lobisi” olan Hristiyan Özgürlük Vakfı, Sun Oil Company'nin kurucusu J. Howard Pew ve “serbest girişim sistemini destekleyen diğer işadamları” tarafından parasal olarak desteklenmektedir. Dinci sağ ile büyük sermayenin yakın ilişkisini gösteren bir sürü başka örnek var. Bu zengin iş adamları, böylesine büyük meblağları boşuna yatırmaz. Din burada açıkça gericiiliğin bir silahı olarak kullanılmaktadır.

ABD'deki Yaratılışçı hareket içinde milyonlarca insan bulunuyor ve, inanılması güç ama, bunun başını bazı genetikçilerin de dahil olduğu bilim adamları çekiyor. Bu, kapitalizmin çöküşünün entelektüel sonuçlarının çarpıcı bir ifadesidir. İnsan bilincinin geriden gelişiminin diyalektik çelişkisinin son derece çarpıcı bir örneğidir. Dünyanın teknolojik olarak en ileri ülkesinde, milyonlarca kadın ve erkeğin zihni barbarlığa saplanıp kalmış durumda. Bunların bilinç düzeyi, insanların savaş esirlerini tanrılara kurban ettiği, oyma putların önünde secdeye kapandığı ve kazıkta cadı yakıldığı dönemdekinden çok yüksek değil. Eğer bu hareket başarılı olursa bir bilim adamının geçenlerde söylediği gibi Karanlık Çağlara geri dönebiliriz.

Toplumsal yasama alanında ve özellikle kadın haklarında, Roma Katolik Kilisesi daima gerici bir rol oynamıştır. Hâlâ boşanma, gebelikten korunma ve kürtaj hakkı-

imparatorun başkanlık ettiği M.S. 325'teki İznik Konsilini “Tanrının bir habercisi gibi” diye tarif eden şu pasajda görülebilir.

Eusebius'un sözleri şöyle: “Ziyafet ortamı tarif edilemez muhteşemlikteydi. Muhafız birlikleri ve diğer askerler kılıçlarını çekerek sarayın girişini kuşatmışlardı ve Tanrının adamları bunların arasından geçerek korkusuzca imparatorluk dairelerinin içlerine doğru ilerliyorlardı. Bazıları imparatorun masadaki dostlarıydı, diğerleri ise her iki taraftaki sedirlerde boylu boyunca uzanıyorlardı. Bunun İsa'nın krallığının bir manzarası olduğu ve gerçeklikten çok bir rüya olduğu düşüncesi akla gelmiş olmalı.” (T. Ware, *The Orthodox Church* [Ortodoks Kilisesi], s.27)

Bugün bu yöntemler sosyalistler ve sendikacılar için çok tanıdıktır. Sendikaların ve işçi hareketinin önderlerini burjuva fikirlerin etkisi altına alan, yozlaştıran ve sistemin içine emen yöntemler tümüyle aynı yöntemlerdir. Hareketin tepesindekiler, zenginler ve ünlülerle yan yana oturdukları pahalı yemeklere ve partilere davet edilir. İznik Konsilinden bu yana, Kilise, zenginliğin, ayrıcalıkların ve baskının en sıkı destekçisi olmuştur.

Bu ihanetin imparatorluğa getirileri apaçık ortadaydı. İlk Hristiyanlar devleti tanımayı ve orduya girmeyi reddetmişlerdi. Artık bu tersine dönüyordu. Kilise devletin temel direklerinden biri haline gelmişti ve devletin yeni öğretilerine itiraz edenlere gaddarca zulmediyordu. İskenderiyeli Arius, İznik'e itaat etmeyi reddettiğinde, taraftarları (Aryanlar) kılıçtan geçirildi. 3000'den fazla Hristiyan, kendi din kardeşleri tarafından öldürüldü. Bu sayı, üç yüzyıllık Roma baskısı döneminden daha fazlaydı. Bu tür yöntemlerle, ezilenlerin ve yoksulların Kilisesi, onları kölelik altına almanın temel aracı haline getirildi.

Günahlar nasıl affedilir... ve nasıl para kazanılır

Bir süre sonra Hristiyan Kilisesi –üst katmanları aracılığıyla– devletin içine emildi. Sonraki tüm tarihi boyunca Kilise, insan aklını köleleştirmek için ölüm korkusunu ve insani zaafı kullandı ve bu süreçte, adına konuştuğunu iddia ettiği Galileli yoksul asinin öğretileriyle yaman bir çelişki içinde, muazzam bir güç ve zenginlik elde etti. Yoksulların ve ezilenlerin devrimci hareketi olmaktan çıkan Kilise, gericiiliğin koruyucusu ve zenginlik ve iktidarın sözcüsü haline geldi. Bu durum şu anda da devam etmektedir.

Kilisenin tarihi, kendi ilk fikirlerinin, inançlarının ve geleneklerinin tam ve mutlak bir inkârıdır. Ortaçağ ve Rönesans Papalık tarihi –emsalsiz bir rezillik ve suç tarihi– üzerine sayısız ciltler yazılmıştır. Burada, gerçek durumu özetleyen ve bununla ikiyüzlü mitler arasındaki uçurumu gösteren bir örnekle yetineceğiz. 1517 yılında, Papa X. Leo, kişinin ruhunu makul bir para karşılığında kurtarabilmesi için Taxa Camerae'yi başlattı. Bu basit tedbirle, ne kadar kötü olursa olsun bağışlanamayacak suç yoktu. 35 madde arasından şunları okuyoruz:

“1. İster rahibelerle, ister kendi kuzenleriyle, yeğenleriyle ya da kızlarıyla (aynen böyle!), yani bir şekilde herhangi bir kadınla cinsel günah işleyen bir rahip, 67 pound 12 şilin ödemesi karşılığında bağışlanacaktır.

2. Eğer rahip, zina günahıyla birlikte doğaya ya da hayvanlara karşı işlenmiş günahlarının da bağışlanmasını istiyorsa, 219 pound 15 şilin ödemek zorundadır. Fakat

kadınlarla değil de sadece oğlanlarla ve hayvanlarla doğal olmayan günahlar işlemişse, 131 pound 15 şilin ödemelidir.

3. Bir bakirenin kızlığını bozan rahip, 2 pound 8 şilin ödemelidir

4. İster kaldığı manastırda ister dışarıda, aynı anda veya art arda bir ya da birden çok erkeğe kendini veren rahibe, baş rahibenin saygısını kazanmak istiyorsa 131 pound 15 şilin ödemelidir.

7. Tüm davalardan azade tutulmak ve yasak ilişkilerini sürdürmek için geniş bir muafiyet elde etmek isteyen zinacı bir kadın, Papaya 87 pound 3 şilin ödeyecektir. Aynı şekilde, koca da aynı miktarı ödeyecektir, eğer koca kendi çocuklarıyla ensest ilişkiye girmişse, ek olarak 6 poundluk bir vicdani ödeme yapacaktır.

8. Tecavüz, soygun veya kundakçılık suçları için eziyet yapılmaması ve bağışlanması, suçluya 131 pound 7 şiline mal olur.

9. Ruhban kesime ait olmayan birinin şahsında gerçekleşen adi cinayetin bağışlanma bedeli 15 pound 3 penstir.

10. Eğer katil aynı gün iki veya daha fazla kişinin ölmesine neden olmuşsa, bir kişiyi öldürmüş gibi ödeme yapar.

11. Karısına kötü davranan koca, kilise kasasına 3 pound 4 şilin öder; eğer karısını öldürmüşse 17 pound 15 şilin, eğer karısını başka biri ile evlenmek için öldürmüşse ekstra olarak 32 pound 9 şilin öder. Kocaya suç işlerken yardım edenler adam başı 2 poundla bağışlanır.

12. Çocuğunu boğarak öldüren baba 17 pound 15 şilin ödemelidir [yani bir yabancıyı öldürmekten 2 pound daha fazla], baba bunu annenin izni ile yapmışsa bağışlanması için 27 pound 1 şilin ödemelidir.

Kürtaj da kolayca bağışlanabilmekteydi:

13. Kendi çocuğunu rahminden çıkararak yok eden annenin ve suça katkıda bulunan kocanın, her ikisi birden 17 pound 15 şilin ödemelidir. Kendisinin olmayan bir çocuğun kürtajını kolaylaştıranlar 1 pound eksik öderler.

14. Kardeş, kız kardeş, anne ya da babasını öldüren 17 pound 5 şilin ödemelidir.

Bununla birlikte, hiyerarşinin yüksek kademelerindeki piskopos veya baş keşiş öldürülürse, ödenecek miktar çok ağır biçimde artıyordu; ilk saldırı için 131 pound 14 şilin, geri kalanlar için yarı miktarı. (15). Üstelik katil “çeşitli zamanlarda birçok rahibi öldürürse, ilk cinayet için 137 pound 6 şilin ve geri kalanlar için de bunun yarısını ödemek zorundaydı.” (16)

Fakat cinayet, tecavüz veya çocuk öldürmekten çok daha ağır, menfur dinsel sapkınlık suçuymdu; yani resmi Kilisenin fikirlerinden farklı fikirlere sahip olmak. Kadın ya da erkek bir sapkın, fikirlerinden dönmüş olsa bile toplam 269 pound ödemek zorundayken, “yakılmış, asılmış ya da herhangi bir şekilde idam edilmiş bir sapkının oğlunun itibarı 218 pound 16 şilin 9 penslik ödeme yapmadığı sürece iade edilemez”di. (19)

Liste, sahtekârlık, kaçakçılık, borçların ödenmemesi, kutsal günlerde et yeme, papazlık rütbesi almak isteyen rahiplerin gayri meşru çocukları ve hatta rahip olmak

Kilisenin yüzyıllardır sürdürdüğü tipik tutum kesinlikle budur: statükonun ve toplumun sınıflara bölünmesinin açık savunusu.

İlerleyen süreçte, işçi hareketinin ve sosyalizm yönündeki karşı konulmaz hareketin büyümesinin bir sonucu olarak, Katolik Kilisesi tutumunda değişiklik yapmak zorunda kaldı. Papa XXIII. John –20. yüzyıldaki tüm Papaların en zekisi– daha ilerici bir tutum takındı. Fakat mevcut Papa yönetiminde bu keskin bir biçimde tersine dönmüştür.

Günümüzde Kilise

“Günlük hayatınızın her dakikası teorinizi yalanlamıyor mu? Aldatıldığınızda mahkemeye başvurmayı yanlış mı buluyorsunuz? Ama havari bunun yanlış olduğunu yazıyor. Sol yanağınıza tokat atıldığında sağ yanağınızı mı uzatıyorsunuz, saldırı girişimlerinde mi bulunuyorsunuz? Ama İncil bunu yasaklıyor [...] Açtığınız davaların ve medeni yasaların büyük bölümü mülkle ilgili değil mi? Ama size hazinenizin bu dünyaya ait olmadığı söylendi.” (Marx ve Engels, *Din Üzerine*, “Kölnische Zeitung”un 179. Sayısının Başyazısı”).

Modern toplumda Kilisenin etkinlikleri, Marx’ın yukarıdaki alıntıda işaret ettiği gibi, çarpıcı çelişkilere ve ikiyüzlülüğe dayanır. İlk Hristiyanlığın devrimci geleneklerinin şu anki durumla kesinlikle ilgisi yoktur. M.S. 4. yüzyılda Hristiyanlık hareketi devlet tarafından gasp edildiğinden ve ezenlerin bir aracına dönüştürüldüğünden beri, Hristiyan Kilisesi yoksulların karşısında zenginlerin ve güçlülerin tarafında yer almıştır. Bugün belli başlı kiliseler, hem Müslüman hem de Hristiyan ülkelerde, büyük sermayeye sıkıca bağlı, devletten muazzam paralar alan zengin kurumlardır.

İspanya’da devlet, son zamanlara kadar, Katolik Kilisesine, toprak, emlak ve banka hesaplarından oluşan muazzam servetine ek olarak, dindar olsun ya da olmasın tüm vatandaşların ödediği vergilerden düzenli bir şekilde para yardımı yapıyordu ve İspanyol halkına bu vergi hakkında hiçbir açıklama yapılmıyordu. Bu durum Kilisenin devletle olan ilişkisinde ayrıcalıklı ve kazançlı bir konum elde ettiği diğer ülkeler için de geçerlidir. Kişi din hakkında ne düşünürse düşünsün, bu durum demokrasi-nin açıkça kabul edilemez bir ihlalidir. Artık her ne kadar İspanyol vergi mükelleflerine Kiliseye bağış yapıp yapmama konusunda seçme hakkı verilse de, Kiliseye halen kamu fonlarını kullanmada ayrıcalıklı bir konum verilmektedir.

Ortaçağda, Katolik Kilisesi tefeciliğin (faizle borç para vermek) ölümcül bir günah olduğunu açıklarken, şimdi Vatikan’ın büyük bir bankası bulunuyor ve muazzam bir servete ve güce sahip. İngiliz Kilisesi, sayısız ticari çıkarları bir yana, Britanya’daki en büyük emlak sahiplerinden biridir. Aynı durumun her yerde var olduğunu göstermek çok kolaydır. Bu olgu sadece Hristiyan diniyle de sınırlı değildir. Kuran da tefeciliği yasaklar, ama tüm sözde İslami ülkelerde büyük bankaların sahipleri Müslümanlardır. Bu gerçeği saklamak için her türlü numaraya başvurdukları doğrudur, ama hâlâ insanlardan aynı şekilde faiz sızdırılmaktadır.

Kiliseler politik olarak gericiliği sistematik biçimde desteklemişlerdir. 1930’larda Katolik piskoposlar, İspanyol işçileri ve köylüleri ezme seferberliğinde Franco’nun ordularını kutsamıştı. Faşist İspanyol basını, sık sık faşist selamı veren baş keşişlerin resimlerini basıyordu. Papa XII. Pius, Hitler’i ve Mussolini’yi destekledi. Papa, milyonlarca insanın Nazi ölüm kamplarında yok edilmesi karşısında sessiz kalmış ve,

özgürce tasarruf edeceği gerçek bir hak elde etmek niyetiyle yapar. Bu ücreti toprağa yatırır, bu sadece o ücretin başka bir biçim almasıdır...

“İster toprak ister başka bir mülk olsun, sahiplik tam da bu tasarruf gücünden oluşur. Sosyalistler ... her ücretlinin özgürlüğüne saldırmaktadırlar, zira onlar onu, ücretini tasarruf etme özgürlüğünden yoksun bırakmaktadırlar. Her insan, Doğanın yasası gereği, mülk edinme hakkına sahiptir...”

“Kendi eşyalarına sahip olma hakkı, sadece anlık kullanım için değil, sadece kullanırken yok olan şeyler için değil, faydası kalıcı ve sürekli olan şeyler için de olmalıdır.

“... İnsan devletten önce gelir ve doğal haklarını her türlü Devlet hakkının önünde tutar... İnsan, aklının ve vücudunun gücünü Doğanın nimetlerini kazanmak için harcadığında, sürdürdüğü doğaya ait toprak parçasını, kendi kişiliğinin damgasını vurduğu bu yeri, kendinin yapar. O yerin onun olması ve dış tecavüzlerden bağışık olması gereğinden daha doğal bir şey olamaz...”

Papa XIII. Leo şunları da yazıyordu: “Hristiyan demokrasisi, tam da Hristiyan olduğu için, kitlelerin durumunu düzeltme çabalarında kendisini İlahi İncanın ilkelere dayandırmalıdır. Dolayısıyla, Hristiyan demokrasisi için adalet kutsaldır. Mülk edinme ve sahip olma hakkının reddedilemezliğini savunmalı ve her düzen sahibi ulus topluluğu içinde kaçınılmaz olarak var olan çeşitli ayırım ve dereceleri korumalıdır. Bu nedenle açıktır ki, Sosyal Demokrasiyle Hristiyan demokrasisi arasında hiçbir ortaklık yoktur. Bunlar birbirlerinden Sosyalizm mezhebinin İsa’nın Kilisesinden ayrı olduğu kadar ayrıdır.”

Katolik Kilisesiyle yürüttüğü polemikler sosyalizmin klasik ifadeleri olarak kalan İrlandalı büyük Marksist ve devrimci şehit James Connolly şöyle diyordu: “Devlet okullarındaki çocuklardan biri bundan daha mantıklı düşünemeseydi, okul hayatı boyunca ahmaklar sırasında kalırdı. Düşünün ki, Peder Kane ve Papa gibi toprakbeyliğini savunan bir rahip, «Kış ve bahar boyunca tarlayı süren bir adamın, kazandığı ürüne sahip olma hakkı vardır» diyor ve sosyalizme karşı bir argüman ileri sürdüğünü sanıyor. Sosyalistler hiçbir insanın «kazandığına sahip olma» hakkına müdahale edilmesini ileri sürmezler, aksine ister köylü olsun ister işçi, bu adamın «kazandığının» büyük bir kısmını ya da bir kısmını, üyeleri «ne çalışıp didinen ne de ip eğiren», ancak milletin mülkünü kaba güçle, yağmayla ve dolandırıcılıkla gasp eden aylak bir sınıfa vermek zorunda kalmaması gerektiğini ısrarla savunurlar.” (J. Connolly, *Selected Writings*, s.78-79)

21 Eylül 1958’de Papa XII. Pius şöyle yazıyordu: “Sınıfların çokluğu Yaratıcının tasarımına tümüyle uymaktadır.” Yani Kilise, sınıflı toplumun değişmez, ebedi olduğunu ve *ilahi bir kaynağı* olduğunu düşünmektedir. Aziz Clement’in (yukarıda alıntılarımız) ifadesiyle karşılaştırmak: “Bu dünyada bulunan tüm şeylerin kullanımı tüm insanlar için ortak olmalıdır. En büyük kötülük, bir insanın diğerlerine «bu benim, şu senin» demesidir ve bu insanlar arasındaki kavgaın kökenini oluşturur.”

Papa XII. Pius’un pozisyonu, eski Anglikan ilahisi All Things Bright and Beautiful’un [Her Şey Işıl Işıl ve Güzel] ünlü satırlarıyla aynıdır:

“Zengin adam şatosunda, fakir adam onun kapısında: O (Tanrı) yukarıdakilerle aşağıdakileri yarattı ve onları zümrelerine göre dizdi”.

isteyen hadımlarla (33. maddeye göre en az 310 pound 16 şilin ödemeliydiler) devam ediyor.

Bu çıkarıcı rezillik listesine rağmen, Papa X. Leo, Katolik tarihçiler tarafından “Kilise tarihinde papalık makamının en parlak ve belki de en tehlikeli döneminin” baş kişisi olarak tanımlanır. (Bakınız: P. Rodríguez, (1997). *Mentiras fundamentales de la Iglesia católica*. Barcelona: Ediciones B., Anexo, s.397-400.)

Din ve devrim

Yüzyıllar boyunca her ülkede Kilise ezilenlere karşı ezenlerin yanında olmuştur. İngiliz toprak sahipleri, Resmi (Protestan) Kilisenin vaizleriyle sıkı işbirliği içinde hareket ettiler. Fransa’da, İspanya’da ve İtalya’da rahipler önce toprak sahiplerinin sonra da kapitalistlerin aşağılık uçakları oldular. Fakat toplumdaki sınıfsal çelişkiler, sıklıkla dinsel bir kisve altında ifadesini bulmuştur, bu da materyalist tarih anlayışını kabul eden biri için sürpriz değildir.

Bu konuda Troçki şunları yazıyor: “Dinsel fikirler, gerçekte diğer tüm fikirler gibi, hayatın maddi koşullarının toprağında ve hepsinden öte sınıfsal çelişkilerin toprağında doğarlar ve ancak yavaş yavaş kaybolurlar. Tutuculuğun gücüyle, onları doğuran ihtiyaçlardan daha uzun yaşarlar ve ancak ciddi sosyal şokların ve krizlerin etkisiyle tamamen yok olurlar.” (Trotsky, “Brailsford and Marxism”, *On Britain*, cilt 2, s.167)

Farklı dönemlerde, farklı dinler, kiliseler ve mezhepler, son tahlilde farklı hatta uzlaşmaz sınıfsal çıkarları yansıtan farklı roller oynamışlardır. Feodalizme karşı ilk büyük isyanın başlangıçları, Roma Katolik Kilisesinin gücüne ve otoritesine meydan okumaları ve kitleler arasında kolayca yansımaları bulmuştu. Bir Katolik tarihçi buna şöyle dikkat çekiyor: “Kiliseye ve ruhban sınıfa karşı duyulan kinin devrimci ruhu, Almanya’nın çeşitli bölgelerindeki kitleleri sardı.... Uzunca bir süre gizlice fışkıran «rahiplere ölüm!» çığlığı artık günün parolasıydı.” (W. Manchester, *A World Lit only by Flame*, s.161)

İngiltere’deki Lollardların ve Almanya’daki Husçuların ilk patlamaları, Luther’in Reformasyonuna zemin hazırladı. Tüm bu hareketlerde, Kilisenin ilk geleneklerinden söz eden komünist bir eğilim vardı ve her seferinde vahşice bastırıldılar. 1381 İngiliz Köylü Ayaklanması esnasında, vakanüvis Froissart, muhalif bir “düşkün rahipler” hareketinin eylemlerinin John Ball tarafından yönetildiğini ve bu kişinin İncil kisvesi altında şu ünlü sloganla komünist fikirler ileri sürdüğünü naklediyordu:

“Adem toprağı beller, Havva ip eğirken, soylu diye biri mi vardı?”

Burjuvazinin yükseliş döneminde, Protestan dini, yeni gelişen burjuvazinin çürüyen feodalizme karşı başkaldırışını yansıtıyordu. Bunda da şüphesiz ilerici bir rol oynuyordu. Protestanlık on altıncı yüzyılda doğarken bölündü. Bu çalkantılı dönemlerin karışıklığında, farklı sınıf ve alt sınıfların fikirlerini ve emellerini temsil eden bir dizi yeni mezhep ortaya çıktı: Anabaptistler, Mennocular, Bohemyanlar, Kongregasyoncular, Presbiteryenler, Unitarianlar. Almanya’da Thomas Münzer ve Anabaptistlerle birlikte sol kanat, açıkça komünist bir eğilimi temsil ediyordu. Eski bir Lutherci olan Münzer, Luther’den ayrılıp köylüleri ayaklandırmaya yönelmişti. Faaliyetinin devrimci önemine rağmen Luther, kendi öğretilerinin eyleme teşvik

ettiği Alman köylülerinin devrimci hareketine keskin bir şekilde düşmandı. En keskin dille, aristokrasiyi hareketi ezmeye zorladı ve bu yapıldı. Hristiyan prensler yaklaşık 100 bin köylüyü katletti. Sadece Saksonya’da beş bin kişi kılıçtan geçirildi. Yaklaşık 300 tanesi, karılarının, isyanı kıskırtmakla suçlanan iki rahibin beyinlerini ezmeyi kabul etmesinin ardından affedildi. Sonra bizzat Münzer’e ölene kadar işkence edildi ve kafası kesildi.

Kutsal Engizisyonun –Karşı-Reformasyonun¹ Gestaposu– eylemleri hakkında söylenebilecek çok söz vardır. İspanya işgalindeki Hollanda’da, evde İncil bulundurma- nın ağır suç olduğu ilân edilmişti. Hükümlü sapkınlar canlı canlı yakılıyordu, fakat itiraf edip tövbe ettiklerinde Engizisyon merhametini gösteriyordu: erkeklerin kafası kesiliyor, kadınlar diri diri gömülüyordu. Protestanların muhalefeti bastırma yönündeki eylemleri ise daha az bilinir. Cenevre’de teokratik bir diktatörlüğün başında olan Calvin, kan dolaşımını keşfetme noktasına gelmiş Michael Servetus’u diri diri yakıyordu. Servetus merhamet diledi; ama hayatı için değil kafasının kesilmesi için. İsteği reddedildi ve yarım saat ateşte kavruldu.

İngiliz ve Fransız Devrimleri

17. yüzyılda İngiliz Devriminde toplumun alt kesimlerinin, zanaatkârların, emekçilerin, yani yeni gelişen proletaryanın özlemlerini yansıtan en devrimci kanat, dinsel biçimde ifadesini buldu. Hareketin sol kanadı; Beşinci Monarşi yanlıları, Ranterlar ve Anabaptistler gibi bir dizi radikal ve demokratik Protestan mezhebinde örgütlen- di.

Tarihsel bağlamı içinde bu hareketler ilerici ve devrimci bir karaktere sahiptiler. Henüz tam olarak şekillenmemiş bir sınıfın bilincindeki ilk bulanık kıpırdanışları yansıtıyorlardı. Restorasyondan [1660’ta monarşinin yeniden kurulması] sonra bu radikal plebyen eğilimler, dinsel muhalifler olarak sessiz bir biçimde tekrar ortaya çıktı. Resmi (Anglikan) Kilisenin coşkulu desteğini alan Monarşinin zulmü nedeniyle pek çok insan, devrimci enerjilerini yeni bir kıtanın açılması görevine kanallandırdı. Amerika’ya göçtüler. Geçen yıllarla birlikte devrimci ve radikal kökenleri tümüyle kayboldu. Bunların bazıları, örneğin Quakerlar, son derece sulandırılmış bir şekilde de olsa, ticari çıkarlarıyla çatışmayan eski fikirlerin bazı solmuş unsurlarını hâlâ muhafaza ediyorlar. Fakat bunlar çoğunlukla gericiliğin siperine ve sağ fikirle- rin ateşli bir savunusuna dönüşmüşlerdir. Roma Katolik Kilisesi Latin Amerika’da bir ölçüde, en azından tabanı itibarıyla yoksul ve ezilenlerin davasına eğilim gösterirken, kaderin ilginç bir cilvesi olarak, evangelist mezhepler gericiliğin vurucu tim- leri ve askeri diktatörlüğün savunucuları haline gelmiştir.

Yüz yıl sonra, Fransız Devrimi döneminde kitlelerin bilinci öyle bir noktaya gelmişti ki, din onların düşüncelerinde kesinlikle hiçbir rol oynamıyordu. Kilise ile mutlak- yetçi devletin yakın ilişkisi herkes için aşıkârdı. Bastille’in zapt edilmesine giden dönemde, Diderot ve Holbach gibi materyalist filozoflar dinin ruhani Bastille’ini yok etme işini yaptılar. Fransız Devrimi Kilisenin kökünü ve dallarını söktü attı. Jakoben devlet resmi olarak ateistti, her ne kadar Robespierre bu gerçeği “Yüce Varlık”ın incir yaprağıyla örtmeye çalıştıysa da, muhtemelen Robespierre dışında kimse buna

inanmadı. Fakat Fransız halkı ateşli Katolik sanılmasına rağmen, Devrimin ardın- dan Fransa’da din fiilen yok oldu (Vendée gibi en geri ve gerici bölgeler hariç). As- lında halkın çoğu papazlardan nefret ediyor ve onları doğru bir şekilde egemen sını- fın ajanı olarak görüyordu. Ancak Fransız burjuvazisinin şiddetli bir sarsıntı geçirdi- ği 19. yüzyılın sonlarına doğru, özellikle Paris Komününden sonra, burjuvazi, Lourdes’deki düzmece “mucizeler” gibi numaralara kasıtlı biçimde başvurarak, geri- ci bir dinsel canlanmayı teşvik etme yönünde adımlar attı.

Rus devriminde işler daha netti. Rus işçi sınıfı, ilkin 1905 Ocağında tarih sahnesine bir papaz önderliğinde dinsel ikonalar taşıyarak çıksa da, tüm bunlar 9 Ocak katlia- mının ardından hızla bir kenara atıldı. Pek Hristiyan olan çar, Kazaklarına, kendisi- ne dilekçe vermeye gelen silahsız halkın üzerine ateş açmalarını emretmişti. Bundan sonra, Marksistler tarafından örgütlenen ve önderlik edilen harekette din rol oyna- madı. Ekim Devriminin zaferinin ardından Kilisenin etkisinin çökmesi Fran- sa’dakinden daha hızlı ve tam oldu.

“Ortodoks Kilisesi” diyor Troçki, “ilkel köylü mitolojisinin üstesinden gelemeyip, zamanla Çarlığın aygıtı haline geldi. Rahipler polisle el ele yürüdü ve gelişen her mezhepsel muhalefet baskıyla karşılaştı. İşte bu nedenle Ortodoks Kilisesinin kökle- rinin halkın bilincinde ve özellikle sanayi merkezlerinde çok zayıf olduğu ortaya çıktı. Rus işçisinin ezici çoğunluğu bürokratik ruhani aygıttan kurtulurken, onunla birlikte köylü sütçü kız da dinsel düşünceden kurtuldu.” (age, s.166)

SSCB’nin çöküşünün hemen ardından tüm eski pisliliğin (milliyetçilik, Yahudi düş- manlığı, faşizm, monarşizm, ve Çarlığın tüm bu harikalarına eşlik eden din ve batıl itikatların) yeniden canlanmış olması, Stalinizmin toplumun bilincini ne kadar geri- lettğine dair hatripkâr bir eleştiridir. Ortaçağ barbarlığının bu kalıntıları, tüm dün- yaya “piyasa”nın gerçek doğasını ve burjuvazinin ekonomik, sosyal ve kültürel çö- küştten başka hiçbir şey sunmadığını göstererek, bir veba gibi Rusya’nın hasta ve parçalanmış bedenine yayıldı.

Kilise ve sosyalizm

19. yüzyılın son on yılında ve Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde modern işçi hareketinin yükselişi, egemen dinsel yapıya bir meydan okuma anlamına geliyordu. Kilise, hiçbir istisna olmasızın, sosyalizm ve işçi hareketinin karşısında ve sömür- cülerin yanında yer aldı. İşçi sınıfı içinde sosyalist fikirlerin yayılmasını engellemek için Katolik Kilisesi, ayrı Katolik sendikalar, kadın ve gençlik örgütleri kurarak, işçi hareketini bölmeye ve Sosyal Demokrasiyle rekabet etmeye çalıştı. Aslında Kilise örgütlenme yöntemlerini Sosyal Demokrasiden kopya etmişti.

Daima zengin ve güçlüünün yanında hazır ve nazır olan Kilise hiyerarşisi, sosyalizme ve işçi hareketine gizlenmeyen bir kuşku ve husumetle baktı. Papa XIII. Leo, tüm kiliselere gönderdiği emek konulu genelgesinde, Vatikan’ın sosyalizme düşmanlığı- nın altını çizmiştir:

“Fakirlerin zenginlere imrenmesini istismara uğraşan sosyalistler, özel mülkiyeti yok etmeye çalışıyorlar ve kişisel mülkiyetin herkesin ortak mülkiyeti olması gerektiğini savunuyorlar. Onlar kesinlikle adaletsizdirler, çünkü yasal mülk sahiplerini soyacak- lardır... Eğer biri diğerine gücünü ya da çabasını kiralarsa, bunu karşılığında geçim araçları almak için yapar, ama bunu sadece kendi ücreti için değil, aynı zamanda

¹ Protestan reformu başladıktan sonra Katolik kilisesinde meydana gelen reform hareketi.